

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาถึงสภาพและปัญหาการบริหารแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา สังกัดหน่วยงานทหารบก จังหวัดลพบุรี ผู้วิจัย ได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับหัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับศูนย์การศึกษา
  - 1.1 วัตถุประสงค์/ ความมุ่งหมายของศูนย์การศึกษา
  - 1.2 องค์ประกอบของการจัดกระบวนการเรียนรู้
  - 1.3 การจัดระบบโครงสร้างการบริหารภายในศูนย์การศึกษา
  - 1.4 หน้าที่และผู้รับผิดชอบในการบริหารงาน
  - 1.5 แหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา
2. หลักการและแนวคิดที่เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้
  - 2.1 ความเป็นมาของแหล่งเรียนรู้
  - 2.2 ความหมายของแหล่งเรียนรู้
  - 2.3 ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้
  - 2.4 หลักการและวัตถุประสงค์ในการจัดแหล่งเรียนรู้
  - 2.5 ประเภทของแหล่งเรียนรู้
  - 2.6 รูปแบบการจัดกิจกรรมและสื่อของแหล่งเรียนรู้
  - 2.7 การศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
3. สภาพ / ปัญหาการบริหาร
  - 3.1 ความหมายของการบริหาร
  - 3.2 การบริหารแหล่งเรียนรู้
  - 3.3 สภาพและปัญหา
    - 3.3.1 ความหมายของสภาพ
    - 3.3.2 ความหมายของปัญหา
  - 3.4 วงจรเดมिंग (Deming Cycle)
    - 3.4.1 ความหมายของวงจรเดมिंग
    - 3.4.2 แนวคิดของวงจรเดมिंगและการจัดการคุณภาพ
    - 3.4.3 ประโยชน์ของวงจรเดมिंग
  - 3.5 การบริหารตามแนวคิดของเดมिंग (Deming)
    - 3.5.1 การวางแผน (plan :P)

1) ความหมายของการวางแผน

2) ขอบข่ายด้านการวางแผน

3.5.2 การดำเนินงาน (do :D)

1) ความหมายของการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงาน

2) ขอบข่ายด้านการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงาน

3.5.3 การตรวจสอบ (check :C)

1) ความหมายของการตรวจสอบ

2) ขอบข่ายด้านการตรวจสอบ

3.5.4 การปรับปรุงและพัฒนา (act :A)

1) ความหมายของการปรับปรุงและพัฒนา

2) ขอบข่ายด้านการปรับปรุงและพัฒนา

3.6 ปัญหาการบริหารแหล่งเรียนรู้ ตามวงจรเดมिंग

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยในประเทศ

4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ความรู้เกี่ยวกับศูนย์การศึกษา

ศูนย์การศึกษา ดำเนินการจัดตั้งเพื่อเป็นโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา โดยเปิดโอกาสทางการศึกษาในสายสามัญ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และ มัธยมศึกษาตอนปลาย ให้กับพลทหารกองประจำการ ข้าราชการและครอบครัว ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกระทรวงกลาโหมและกระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้ร่วมกันเปิดโอกาสทางการศึกษา

1. วัตถุประสงค์/ความมุ่งหมายของศูนย์การศึกษา

1.1 เพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ที่ให้บริการการศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียน

1.2 เพื่อสร้างโอกาสและส่งเสริมทางการศึกษา สำหรับพลทหารกองประจำการ ที่ต้องโอกาสทางการศึกษา ได้ครอบคลุมอย่างแท้จริง

1.3 เพื่อกระจายอำนาจการบริหาร การจัดการ การมีส่วนในการจัดบริการการศึกษา และส่งเสริมการเรียนรู้

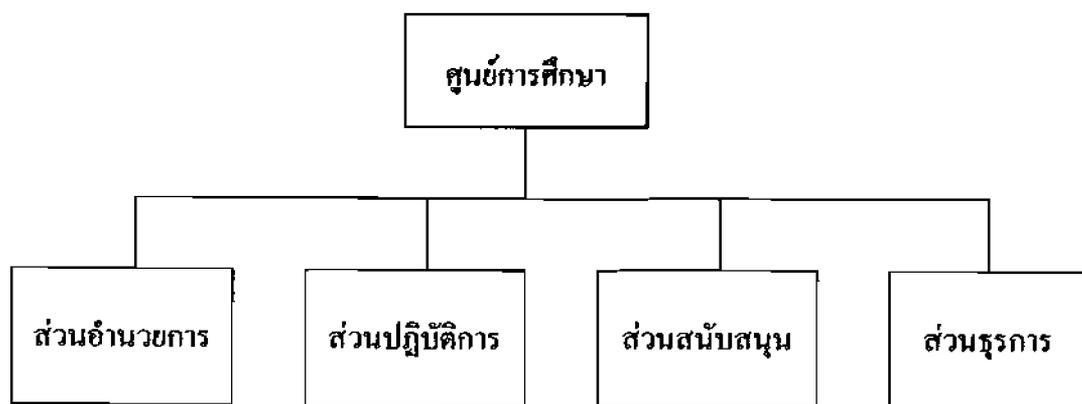
2. องค์ประกอบของการจัดกระบวนการเรียนรู้

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2547, หน้า 9-11) กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียน สำหรับ พลทหารกองประจำการ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ วก 1116/2544 ตั้ง ณ วันที่ 2

พ.ศ. 2544 ให้ใช้หลักสูตรแกนกลางแทนหลักสูตรประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่าทุกฉบับที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีคำสั่งให้ใช้ก่อนหน้านี้ และกำหนดให้การจัดการศึกษานอกระบบ สามารถปรับใช้มาตรฐานการเรียนรู้ ในหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐานได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้หลักเกณฑ์และวิธีการจัดให้เป็นไปตามที่ กระทรวงศึกษาธิการกำหนด โดยสำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน ได้พิจารณา ดำเนินการตามแนวทาง ซึ่งยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใหญ่ที่ ต้องการเรียนรู้ เพื่อนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเพิ่มพูนศักยภาพในการทำงาน และการประกอบอาชีพ การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยเป็นแบบการมีส่วนร่วม เพราะสภาพ ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น ต้องส่งเสริมการเรียนรู้ตามความสนใจและเต็ม ศักยภาพ การดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้การศึกษาออกโรงเรียน สำหรับพลทหารกอง ประจำการ ประกอบไปด้วย ผู้บังคับบัญชาและผู้เกี่ยวข้อง ครูประจำกลุ่ม ผู้เรียน หลักสูตร หน่วยทหารและองค์กร สถานที่ และแหล่งเรียนรู้

3. การจัดระบบโครงสร้างการบริหารภายในศูนย์การศึกษา

การบริหารภายในศูนย์การศึกษา ประกอบด้วย 1) ส่วนอำนวยการ ได้แก่ ผู้บริหารศูนย์การศึกษา รองผู้บริหารศูนย์การศึกษา และประจำศูนย์การศึกษา 2) ส่วน ปฏิบัติการ ได้แก่ ครูประจำกลุ่ม และผู้เรียน 3) ส่วนสนับสนุน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ การศึกษา 4) ส่วนธุรการ ได้แก่ นายทหารประสานงาน และผู้ประสานการเรียนการสอน ดัง แสดงในภาพ 2

ภาพ 2 โครงสร้างการบริหารภายในศูนย์การศึกษา

4. หน้าที่และผู้รับผิดชอบในการบริหารงาน

4.1 ผู้บริหารศูนย์การศึกษา มีหน้าที่ ให้การสนับสนุนส่งเสริมอย่างแท้จริง และอำนวยความสะดวก ให้หน่วยทหารสามารถดำเนินงานได้อย่างราบรื่น วางแผนแนวทางการดำเนินงาน ในเรื่องต่างๆ เช่น สถานที่ บุคลากร เป็นต้น และอำนวยความสะดวก ติดตามผลการดำเนินงานทั้งปวง

4.2 รองผู้บริหารศูนย์การศึกษา มีหน้าที่ ปฏิบัติงานแทนในกรณีเมื่อ ผู้บริหารศูนย์การศึกษา ดิตรวจราชการ หรือเมื่อได้รับการสั่งการ

4.3 เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์การศึกษา มีหน้าที่ เสนอข้อมูลข่าวสารข้อพิจารณาในการพัฒนาขั้นตอน การดำเนินงานและบุคลากร ที่เกี่ยวข้อง/ปฏิบัติงานตามที่ ผู้บริหารศูนย์การศึกษา มอบหมาย

4.4 นายทหารประสานงาน มีหน้าที่ ติดต่อประสานงานระหว่างศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดลพบุรี (ศบอ. เมือง ลพบุรี) กับ ศูนย์การศึกษา รวมทั้งให้ข้อมูล และข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์เพิ่มเติม

4.5 ผู้ประสานการเรียนการสอน เป็นส่วนปฏิบัติการและจัดกิจกรรมตามกระบวนการเรียนการสอน โดยใช้ ชุดวิชา ตามที่ ศบอ.,ศบจ.จังหวัดลพบุรี กำหนด และเสนอปลด/แต่งตั้ง ครูประจำกลุ่ม,จัดทำแผนการเรียนแก่ผู้เรียน,ทำแผนการจัดกิจกรรมกลุ่ม/ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานที่ผ่านมา

4.6 ครูประจำกลุ่ม มีหน้าที่ ทำการสอน แนะนำวิธีการเรียน รวมทั้งสอนเสริมให้นักศึกษาที่ไม่สามารถศึกษาด้วยตนเองได้ และการไปทัศนศึกษานอกสถานที่ หรือจัดให้มีการแข่งขันกีฬาภายในกลุ่ม เป็นต้น

4.7 ส่วนธุรการ มีหน้าที่ เตรียมการในเรื่อง การรับสมัครนักศึกษา ตรวจสอบหลักฐาน และการขึ้นทะเบียนเป็นนักศึกษา การลงทะเบียนของนักศึกษา ทำบัตรนักศึกษาขออนุมัติเบิกเงินค่าตอบแทน จาก ศบจ.จังหวัดลพบุรี และงานอื่นที่ได้รับมอบหมาย

4.8 ส่วนสนับสนุน มีหน้าที่ ดำเนินการจัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนตามงบประมาณที่ได้รับอนุมัติ รวมทั้งเสนอขอรับการสนับสนุนเพิ่มเติมตามความจำเป็น

5. แหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา

ผ่องศรี สมยา (2544,หน้า 8) ได้กล่าวถึง แหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกศูนย์การศึกษา ไว้ดังนี้ 1) แหล่งเรียนรู้ภายในศูนย์การศึกษา ได้แก่ ห้องเรียน ห้องสมุด ห้องศูนย์วิชาการ ห้องปฏิบัติการต่างๆ สวนวิทยาศาสตร์ สวนวรรณคดี สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ และสนามกีฬา 2) แหล่งเรียนรู้ภายนอกศูนย์การศึกษา ได้แก่ ครอบครวั ชุมชน สถานประกอบการ สถานที่ราชการอื่นๆ แหล่งธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม องค์กรภาคเอกชน หอสมุด และห้องปฏิบัติการ ในสถานศึกษาระดับที่สูงขึ้นไป

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2547, หน้า 13) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ มีความจำเป็นอย่างมากสำหรับการเรียนรู้ ดังนั้น ผู้บังคับบัญชา ผู้เกี่ยวข้อง ครูผู้สอน และผู้ส่งเสริมสนับสนุน การจัดการเรียนรู้ ต้องมีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ แหล่งเรียนรู้ไว้ เพื่อแนะนำให้ผู้เรียน ได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สถานที่ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ชนบธรรมเนียม ประเพณี แหล่งท่องเที่ยว และสถานประกอบการ เป็นต้น

5.1 ห้องเรียน

วัชร บุนนาค (2544, หน้า 158-160) กล่าวว่า ห้องเรียน เป็นห้องที่สำคัญสำหรับนักเรียน เพราะกิจกรรมส่วนใหญ่ที่นักเรียนทำเกือบทั้งวันจะอยู่ภายในห้องเรียน จึงต้องจัดตำแหน่ง เนื้อที่ สภาพห้องเรียน และบรรยากาศภายในห้องเรียน ให้เหมาะสมและสนองตอบต่อการทำกิจกรรม อากาศถ่ายเทได้ดี ประตูทางเข้าออก อยู่ในทิศทางที่นักเรียนจะออกนอกห้องได้อย่างสะดวก มีแสงสว่างหรือแสงไฟอย่างเพียงพอ ห้องเรียน ควรมีความกว้างขวางเหมาะสมกับจำนวนนักเรียน ที่จะบรรจุในแต่ละห้อง พื้นห้องเรียน ควรเป็นพื้นเรียบ ทำความสะอาดง่าย ศูนย์การศึกษา ต้องคอยสอดส่องดูแล ให้นักเรียนช่วยกันทำความสะอาดห้องเรียน อยู่เสมอ อุปกรณ์ที่ควรจัดไว้ในห้องเรียน ควรมีให้เพียงพอกับจำนวนนักเรียน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ตู้ หรือชั้น สำหรับเก็บของหรืออุปกรณ์ทำความสะอาด โต๊ะ เก้าอี้ ควรทำด้วยวัสดุแข็ง เบาทสามารถที่จะโยกย้ายและจัดให้เป็นรูปต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับการจัดกิจกรรม การจัดสภาพในห้องเรียน ไม่ว่าจะเป็นการจัดสลับที่นั่งของนักเรียน การจัดโต๊ะ หรือการจัดกลุ่มนักเรียนในรูปแบบต่าง ๆ การจัดวาง สื่อประกอบการเรียนการสอน และการจัดบอร์ด หากจัดให้มีความสัมพันธ์กันและสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน จะทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกของการเปลี่ยนแปลง เกิดความกระตือรือร้นอยากเรียนรู้และอยากทำกิจกรรมมากขึ้น การจัดที่นั่งในห้องเรียนอาจจัดเป็นรูปแบบต่าง ๆ ได้หลายรูปแบบ การจัดมุมกิจกรรมหรือมุมความรู้ และการจัดบอร์ดในห้องเรียน ควรได้มีการปรับเปลี่ยนอยู่บ่อยๆ ศูนย์การศึกษา ควรจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นให้ หรืออาจให้นักเรียนขอยืมหนังสือ จากห้องสมุด มาไว้ในมุมความรู้ เพื่อให้ นักเรียน ได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในยามว่างและเป็นแหล่งค้นคว้าในการเรียนเนื้อหาบางเรื่อง หนังสือที่นักเรียนยืมมาจากห้องสมุดนี้ ควรให้มีการสับเปลี่ยนทุก 1-2 สัปดาห์ และควรให้อยู่ในความรับผิดชอบดูแลของนักเรียนในแต่ละห้อง ส่งเสริมให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับการอ่านและเขียนระหว่างนักเรียนภายในห้อง ระดับชั้น และระดับศูนย์การศึกษา การควบคุมดูแลให้สภาพห้องเรียน มีความสะอาดเรียบร้อยสวยงาม มีอุปกรณ์การเรียนการสอน ที่เอื้อและเหมาะสมกับการจัดกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ มีมุมความรู้ ที่ส่งเสริมให้นักเรียน ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ นอกจาก จะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ สนใจใคร่เรียนแล้ว ยังเป็นการเสริมสร้างลักษณะนิสัยในการใช้เวลาว่าง การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การทำงานเป็นกลุ่ม การมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และการพัฒนาด้วยความคิดของนักเรียนอีกด้วย

ราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 1278) กล่าวถึง ห้อง หมายถึง ส่งให้สูงขึ้น แต่งให้สูงขึ้น ส่วนของเรือนหรือตึกที่มีฝากันเป็นตอนๆ และคำว่าเรียนหมายถึง เข้ารับความรู้จากผู้สอน รับการฝึกฝนอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจหรือความชำนาญ เช่น เรียนหนังสือ เรียนวิชาความรู้ ฝึกให้เกิดความรู้ความเข้าใจ จนเป็นหรือมีความชำนาญ

สรุปได้ว่า ห้องเรียน เป็นแหล่งเรียนรู้ ที่จัดให้มีขนาดกว้างขวาง เหมาะสมกับจำนวนนักเรียน เพื่อเอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สำหรับผู้เข้ารับความรู้จากผู้สอน ให้สามารถฝึกอบรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจหรือความชำนาญ

5.2 ห้องสมุด

5.2.1 ความหมายของห้องสมุด

แมนมาส ชาวลิต (2544, หน้า 34) กล่าวว่า ห้องสมุด คือ แหล่งเรียนรู้สำหรับการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยตลอดชีวิต เป็นองค์กรหรือส่วนหนึ่งหรือกิจกรรมหนึ่งขององค์กร ซึ่งทำหน้าที่ รวบรวม จัดเก็บ อนุรักษ์ จัดระบบ และบริการทรัพยากรสารสนเทศ ให้สอดคล้องและสนองความต้องการของบุคคลและกลุ่มคน ในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศเพื่อการศึกษา(education) การหาข้อมูลข่าวสาร(information) การวิจัย (research) การพักผ่อน (recreation) การจุดใจใฝ่ดีใฝ่สัมฤทธิ์(inspiration) การตัดสินใจที่ถูกต้อง (right decision making) การปฏิบัติงานอาชีพ (career) การอยู่ในสังคมได้ดี(smooth social relationship)

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544, หน้า 198) กล่าวถึง ห้องสมุดว่า สามารถจัดกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการค้นคว้า เป็นการส่งเสริมนักเรียนนักศึกษาในด้านการเรียน ดังนี้ 1) การจัดนิทรรศการ ควรมีเป็นประจำและผลัดเปลี่ยนเวียนไป เช่น สัปดาห์หนังสือวิทยาศาสตร์ สัปดาห์การ์ตูน เป็นต้น เพื่อให้ห้องสมุด มีความสวยงามสะดุดตา มีชีวิตชีวา รวมทั้งการจัดนิทรรศการในวันสำคัญ ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันลอยกระทง 2) จัดให้มีการประกวดการแต่ง การเขียนภาพ จากการอ่านหนังสือ 3) จัดให้มีการเล่นเกม การทายภาพปัญหา จากการอ่านหนังสือ 4) จัดให้มีการเล่านิทาน และวิพากษ์วิจารณ์หนังสือ 5) การจัดอภิปรายตอบปัญหา โดยเชิญนักเรียนและวิทยากรมาบรรยาย 6) การประกวดเรียงความ นิทาน และคำขวัญ ทั้งจากการอ่านหนังสือ และเนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ 7) การจัดการเล่นละคร หุ่นกระบอก หนังสือนิทานจากหนังสือวรรณคดี

สรุปได้ว่า ห้องสมุด หมายถึง สถานที่เก็บรวบรวมข้อมูลไว้ เพื่อการเรียนรู้ และเป็นศูนย์รวมของวิชาการทั้งปวง ส่งเสริมการสอนและให้บริการทางวิชาการ ทั้งกับครูผู้สอนและนักเรียน เป็นสถานที่ที่ครูใช้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เตรียมบทเรียนการเรียนการสอน และเป็นสถานที่ที่นักเรียนสามารถหาความรู้ ทั้งจากที่ครอบคลุมและความรู้ด้านอื่น ๆ ที่นักเรียนสนใจ รวมทั้ง เป็นสถานที่ที่ปลูกฝังการรักการอ่านหนังสือ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ สามารถที่จะ

ศึกษาค้นคว้าและเรียนรู้ด้วยตนเองได้ และมีบทบาทหน้าที่ในด้านการจัดการและบริการในสถานที่ศึกษา

5.2.2 ความสำคัญของห้องสมุด

ห้องสมุด นับเป็นแหล่งที่สำคัญต่อการเรียนการสอนในศูนย์การศึกษา มาก เพราะเป็นศูนย์รวมของวิชาการทั้งปวง เป็นแหล่งเรียนรู้ สำหรับการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ เป็นงานที่ส่งเสริมและให้บริการทางวิชาการกับครูผู้สอน ส่งเสริมการสอนของครู เป็นสถานที่ซึ่งครูใช้ในการศึกษา ค้นคว้าด้วยตนเอง เตรียมบทเรียน และการเรียนการสอน เป็นสถานที่สำหรับนักเรียนสามารถหาความรู้ ทั้งจากที่ครูมอบหมายและจากความรู้ด้านอื่นๆ ที่นักเรียนสนใจ รวมทั้ง เป็นสถานที่ปลูกฝังการรักการอ่านหนังสือและการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์อีกด้วย

กรมวิชาการ (2544, หน้า 99) ได้กล่าวถึง งานบริการห้องสมุดไว้ ดังนี้ 1) องค์ประกอบสำคัญของการบริการที่ดี จะต้องมีความวิเศษที่มีคุณค่าเหมาะสมกับความต้องการของผู้ใช้ที่ทันสมัยอย่างเพียงพอ มีเจ้าหน้าที่ที่ดำเนินการบริหารที่ดี มีการจัดการและจัดงบประมาณบริการไว้อย่างเหมาะสม 2) คุณสมบัติของผู้ให้บริการ จะต้องมีความยินดีที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ยิ้มแย้มแจ่มใส พร้อมรับฟังผู้อื่น ไม่วางคนข้ามท่าน มีความอดทน มีปฏิภาณไหวพริบ และมีความจำดี ช่างสังเกต มีความอยากรู้อยู่นาน เชื่อตรงต่อตนเองและผู้อื่น และไม่แสดงว่า รอบรู้ทุกเรื่อง

วัชรวิ บูรณสิงห์ (2544, หน้า 94-95) กล่าวถึง งานบริหารห้องสมุดว่า ห้องสมุดของศูนย์การศึกษา เป็นแหล่งเชิดชูหน้าตาของศูนย์การศึกษาแห่งหนึ่ง เป็นแหล่งที่จะชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหาร ให้ความสำคัญใส่และดูแลงานวิชาการเพียงใด ก็จะสังเกตดูได้จากจำนวนหนังสือ ในห้องสมุดของศูนย์การศึกษา รวมทั้ง การจัดกิจกรรม ที่ช่วยส่งเสริมการอ่าน การใช้ห้องสมุด และจำนวนนักเรียน ที่เข้าไปใช้บริการในห้องสมุดแต่ละวัน หากศูนย์การศึกษาใดมีห้องสมุดที่กว้างขวาง มีจำนวนหนังสือและวารสารมาก มีการจัดกิจกรรมสำหรับบุคลากรทุกฝ่ายของศูนย์การศึกษา นักเรียนและบุคลากร เข้าไปใช้บริการมาก ก็พอจะสรุปได้ว่า งานวิชาการและการบริหารหลักสูตรของศูนย์การศึกษา น่าจะบรรลุจุดมุ่งหมายเป็นอย่างดี นอกจากนั้น ยังได้กล่าวถึง ลักษณะของห้องสมุดไว้ดังนี้ 1) ห้องสมุดศูนย์การศึกษา ควรตั้งอยู่ที่ซึ่งนักเรียนและครูจะไปมาได้สะดวก ภายในห้องสมุด ควรมีแสงสว่างให้เพียงพอ ควรมีหน้าต่าง เพื่อให้มีอากาศถ่ายเทได้สะดวก ขนาดของห้อง ขึ้นอยู่กับจำนวนนักเรียน และสิ่งแวดล้อม 2) มีบรรณารักษ์หรือมีครูที่มีความรู้ในด้านนี้ ทำหน้าที่บรรณารักษ์และมีเจ้าหน้าที่หรือนักเรียนที่ได้รับการอบรมในวิชาบรรณารักษ์ ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือด้านบริการต่างๆ 3) มีหนังสือต่างๆ ทั้งหนังสือเรียน หนังสืออ่านประกอบ หนังสือตำราความรู้ด้านต่างๆ หนังสืออ้างอิง วารสาร หนังสือพิมพ์และหนังสืออื่นๆ ให้เพียงพอแก่ความต้องการของนักเรียนในระดับนั้นๆ 4) มีระเบียบการจัดหนังสือ เพื่อสะดวกในการค้นคว้า 5) มีชั้น หิ้ง และที่วาง

หนังสือทั่วไป ที่สะดวกกับการใช้และการหยิบจับของผู้ใช้ 6) มีโต๊ะ เก้าอี้ เพียงพอกับจำนวนนักเรียนที่เข้ามาใช้บริการ 7) ความมีเครื่องมือ ที่ช่วยการทำงานของบรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ เช่น เครื่องซ่อมหนังสือ เครื่องพิมพ์คัด คอมพิวเตอร์ช่วยสืบค้น

ปรียาพร วงศ์อนุครโรจน์ (2544, หน้า 195) ได้กล่าวถึง การบริการห้องสมุด ไว้ดังนี้ 1) บริการยืม - คืนหนังสือ ได้แก่ การจัดบริการให้ยืมหนังสือและกำหนดระเบียบ วิธีการ ใว้อย่างชัดเจนและเปิดเผยให้ผู้ใช้บริการได้ทราบอย่างเปิดเผย 2) จัดเปิดห้องสมุดตลอดวัน โดยเฉพาะก่อนเวลาเข้าห้องเรียนและหลังเลิกเรียน อย่างน้อยครึ่งชั่วโมง เพื่อครูและนักเรียนจะได้มีความสะดวกในการมาใช้บริการ 3) จัดบริการเอกสารสนเทศ คือ จัดบริการตอบคำถามแก่ครูและนักเรียน โดยให้ครูและนักเรียนทราบว่า เรื่องที่ต้องการทราบนั้น จะค้นหาได้จากหนังสือ สิ่งพิมพ์ หรือแหล่งข้อมูลอื่นใด 4) จัดบริการแนะนำการอ่าน ซึ่งเป็นการบริการ ที่บรรณารักษ์จัดให้กับนักเรียนนักศึกษา เป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม เพื่อส่งเสริมและยกระดับการอ่านของนักเรียนให้สูงขึ้น รวมทั้ง ช่วยแนะนำหนังสือที่แต่ละคนสนใจ และทั้งเสนอแนะนำหนังสือที่น่าสนใจอื่นๆ อีกด้วย 5) จัดบริการปฐมนิเทศการใช้ห้องสมุด คือ แนะนำให้นักเรียน นักศึกษา รู้จักการใช้ห้องสมุด นำชมและสาธิตการใช้ห้องสมุด บัตรรายการและการใช้หนังสืออ้างอิง 6) จัดทำคู่มือการใช้ห้องสมุด ซึ่งอาจทำเป็นรูปเล่มหรือจุลสารแจกจ่ายครู นักเรียน มีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้ห้องสมุด ประเภทหนังสือ วิธีการใช้บัตรรายการ วิธีค้นคว้าด้วยตนเอง 7) จัดทำหนังสือประกอบรายวิชาต่างๆ รายชื่อหนังสือใหม่ๆ ที่ห้องสมุดได้รับหนังสือที่มีคุณค่า หนังสือที่ได้รับรางวัลแจ้งให้ครูและนักเรียนทราบ

สามัญศึกษา (2544, หน้า 20-21) กล่าวว่า บรรยากาศของห้องสมุด มีความสำคัญต่อศูนย์การศึกษา ห้องสมุด จัดบรรยากาศได้สองลักษณะคือ 1) บรรยากาศทางกายภาพ คือ การดำเนินการจัดสถานที่และครุภัณฑ์ให้เหมาะสมทันสมัย สะดวกเพียงพอต่อการให้บริการและการปฏิบัติงาน นอกจากนั้น ควรจัดประดับตกแต่งให้สวยงามด้วยดอกไม้ ต้นไม้ และรูปภาพ ย่อมเป็นแรงกระตุ้นและจูงใจ ให้นักเรียนสนใจเข้าไปใช้บริการ เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง 2) บรรยากาศทางวิชาการ คือห้องสมุด ควรมีพื้นที่เพียงพอสำหรับการเข้าไปใช้พร้อมกันของนักเรียนจำนวนมากได้ จัดให้มีมุมต่าง ๆ ในห้องสมุด ได้แก่ มุมเฉลิมพระเกียรติ มุมครู หนังสือทั่วไป วารสาร หนังสือคู่มือ หนังสืออ้างอิง ศิลปวัฒนธรรม และมุมอินเทอร์เน็ต ฯลฯ บริการให้นักเรียน สามารถเข้าไปใช้ได้ด้วยตนเอง และการจัดบรรยากาศภายนอกห้องสมุด ได้แก่ จัดอุทยานการศึกษา จัดห้องสมุดเคลื่อนที่ ห้องสมุดสวนหย่อม มีไม้ดอกไม้ประดับที่ร่มรื่น สวยงาม

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 53-59) กล่าวถึง การพัฒนาห้องสมุดและแหล่งเรียนรู้ ที่สามารถจะพัฒนานักเรียนได้เต็มศักยภาพ ตามที่คาดหวังไว้ ต้องมีห้องสมุดและแหล่งเรียนรู้ ที่มีประสิทธิภาพและเพียงพอต่อจำนวนนักเรียน มีห้องสมุดที่ได้มาตรฐาน มีหนังสือและสื่อต่างๆ ครบถ้วนเพียงพอ มีบุคลากรที่มีคุณภาพดูแลรับผิดชอบ จัด

ให้มีห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เครือข่ายการเรียนรู้ทางอินเทอร์เน็ต และมีคอมพิวเตอร์เพียงพอต่อจำนวนนักเรียน เชื่อมโยงเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ในชุมชนอย่างทั่วถึง มีการอบรมผู้นำของแหล่งเรียนรู้ ให้ทำหน้าที่ช่วยเหลือนักเรียนและแนะนำนักเรียนได้

สรุปได้ว่า ห้องสมุด เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความสำคัญที่อยู่ใกล้ชิดกับครูและนักเรียนมากที่สุด ผู้บริหาร เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาห้องสมุดให้ได้มาตรฐาน เพื่อให้ห้องสมุดมีความสมบูรณ์พร้อมสำหรับให้บริการแก่ครูและนักเรียน นอกจากนี้ ผู้บริหาร ยังมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้ครูและนักเรียน ใช้ห้องสมุดเพื่อการเรียนการสอน และการแสวงหาความรู้ เพื่อให้ทั้งครูและนักเรียนมีนิสัยรักการอ่าน ใฝ่หาความรู้และเกิดความรู้ตามเจตนารมณ์ของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

5.3 ห้องปฏิบัติการต่าง ๆ

ห้องปฏิบัติการต่างๆ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่จัดขึ้น เพื่อใช้ประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า ทดลอง พิสูจน์ข้อเท็จจริงตามทฤษฎี หรือฝึกงานเพื่อให้เกิดความชำนาญ ควรจัดให้เป็นสัดส่วน ระหว่างบริเวณฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือหรือการสาธิต เพื่อป้องกันอันตราย เช่น ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

เขตการศึกษา 6 (2543, หน้า 44) ได้กล่าวถึง แนวทางในการจัดห้องปฏิบัติการไว้ดังนี้ 1) ความเหมาะสมของห้องปฏิบัติการ ที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพ ห้องปฏิบัติการ ควรกว้างขวางเพียงพอ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และเอื้อต่อการใช้อุปกรณ์ร่วมกันตรงตามเป้าหมายของการจัดการเรียนการสอน พื้นที่ของห้องปฏิบัติการควรใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและแบ่งสัดส่วนของพื้นที่ใช้ ในการจัดเครื่องมือ จัดกิจกรรมการเรียนการสอน การปฏิบัติงานหรือการจัดการอื่นๆ 2) จัดวางระบบการใช้ประโยชน์ของห้องปฏิบัติการ สามารถตรวจสอบและดูแลได้อย่างทั่วถึง ผู้ปฏิบัติงาน สามารถปฏิบัติงานได้ด้วยความปลอดภัย มีความพร้อมที่จะใช้งานได้ ไม่ขัดต่อระบบของการดำเนินงาน และไม่เป็นการเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ ทั้งในทางตรงและทางอ้อม มีสัญลักษณ์ กฎ ระเบียบของการปฏิบัติงาน แสดงให้เห็นเด่นชัด 3) การจัดและติดตั้งเครื่องมือ ควรจัดให้มีระบบ เป็นระเบียบ เป็นหมวดหมู่และใช้ได้ด้วยความปลอดภัย 4) เครื่องมือและอุปกรณ์ ควรมีห้องจัดเก็บ และสามารถตรวจสอบดูแลได้ มีระบบการเบิกจ่ายในการใช้และส่งคืน 5) การบำรุงรักษาเครื่องมือและอุปกรณ์ ควรได้รับการดูแลรักษาไว้ตลอดเวลา สามารถนำมาใช้งานได้มีประสิทธิภาพและปลอดภัย 6) จัดบรรยากาศภายในและภายนอกห้องปฏิบัติการ ให้มีบรรยากาศสวยงาม น่าดู สร้างความประทับใจ สะอาด และสนองต่อการจัดบรรยากาศของการเรียนการสอน

ราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 1278) กล่าวถึง ห้อง หมายถึงส่งให้สูงขึ้น แต่งให้สูงขึ้น ส่วนของเรือนหรือตึกที่มีฝากกันเป็นคอนกรีต "ปฏิบัติการ" หมายถึง การทำงานตามหน้าที่ ทดลองเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริง ตามทฤษฎี หรือฝึกงาน เพื่อให้เกิดความชำนาญ

5.3.1 ห้องปฏิบัติการทางภาษา

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 158-159) กล่าวว่า ห้องปฏิบัติการทางภาษา หมายถึง ห้องสำหรับจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีการนำเสนอในระบบสื่อผสม (multimedia) หรือเป็นแหล่งความรู้ที่ให้บริการทั้งภาพและเสียง ด้วยระบบสื่อผสม สามารถให้บริการเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

เดิมนั้น ห้องปฏิบัติการทางภาษา ได้ออกแบบไว้เฉพาะการเรียนการสอนภาษาเท่านั้น แต่ปัจจุบันนี้ วิทยาการและเทคโนโลยีก้าวหน้าทันสมัย จึงได้นำสื่อต่างๆ มาใช้ในห้องปฏิบัติการทางภาษาอย่างหลากหลาย จึงเป็นห้องที่มีสื่อผสมหลายชนิด ได้แก่ แถบเสียง แผ่นซีดี วีดิทัศน์ บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เป็นต้น และยังสามารถเชื่อมต่อกับอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียม ระบบอินเทอร์เน็ต สามารถใช้สอนโดยโทรทัศน์ เพื่อการศึกษาใช้เป็นห้องประชุม อบรมสัมมนา หรือใช้เป็นห้องนำเสนอ ในการใช้งาน ครูผู้สอนและนักเรียนจะต้องเตรียมตัวดังนี้ “ครู” ต้องศึกษาสื่อที่จะใช้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่จะสอน ออกแบบตารางทำงานสำหรับนักเรียน ตรงตามเนื้อหาที่ต้องการสอน แบบกิจกรรมการฝึกนักเรียนเป็นรายบุคคล เป็นกลุ่ม มีแบบการประเมินผลการเรียนทุกครั้ง และมีการมอบหมายให้นักเรียนรับผิดชอบทำความสะอาด บำรุงรักษาห้องปฏิบัติการทางภาษา ให้สามารถใช้งานได้คืออยู่เสมอ ส่วน “นักเรียน” ต้องได้รับการฝึกการใช้อุปกรณ์ในห้องปฏิบัติการทางภาษา จนเกิดความชำนาญร่วมกัน สร้างข้อตกลงและปฏิบัติตามคำแนะนำการใช้ ดูแลรักษา ห้องปฏิบัติการทางภาษา ทำความเข้าใจกับตารางการปฏิบัติการล่วงหน้า ก่อนลงมือทำ มีการประเมินตนเองก่อนและหลังการใช้บทเรียนในห้องทุกครั้ง

สรุปว่า ห้องปฏิบัติการทางภาษา เป็นแหล่งเรียนรู้อีกแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเรียนการสอนในโรงเรียน และเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าจากสื่อผสมที่หลากหลาย เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้และฝึกฝนด้วยตนเอง

5.3.2 ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์

ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ หมายถึง ห้องใช้สำหรับจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยการนำเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งทำหน้าที่เสมือนสมองกลใช้สำหรับแก้ปัญหาต่างๆ ทั้งที่ง่ายและซับซ้อน ใช้เป็นสื่อในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 11) กล่าวไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงในเทคโนโลยีการศึกษา ในปัจจุบันนี้กำลังมีอิทธิพลอย่างยิ่งกับวิธีการถ่ายทอดความรู้ทุกระดับการเรียน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว มิใช่เป็นการเลิกบทบาทของครู ตรงกันข้ามบทบาทของครูเพิ่มมากขึ้น เพียงแต่ไม่จำเป็นต้องเป็นครูที่มนุษย์สร้างขึ้นเท่านั้น ครูที่มนุษย์สร้างขึ้น คือ ผู้ที่จะสอนความเป็นมนุษย์ให้กับศิษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ยังไม่มีเครื่องจักรใดมาแทนได้ บทบาทของครูในฐานะผู้ชี้นำทางความคิดและผู้เป็นแบบแผนทางพฤติกรรมนั้น จะเป็นสิ่งที่ต้องเน้นมากขึ้น ตัวเครื่องมือ ได้แก่ คอมพิวเตอร์ สื่อผสม ได้แก่

เนื้อหาบทเรียนซึ่ง ครูต้องมีส่วนร่วมในการผลิตเช่นเดียวกับที่ครูต้องสร้างตำรา รูปหนังสือ ประเด็นสำคัญที่สุดคือ การเปลี่ยนแนวคิดของผู้สอน เกี่ยวกับวิธีการถ่ายทอดความรู้และการ นำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศ มาใช้ให้เหมาะสมกับประเภทวิชา และสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 12)

ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของคอมพิวเตอร์ว่า มีอยู่ 2 ประการคือ 1) ใช้กับงานการบริหารการศึกษา ในการเก็บและการจัดการข้อมูล เกี่ยวกับการดำเนินงานจัดการศึกษา เพื่อใช้ในการวางแผนและ จัดการศึกษาทุกระดับให้ดีขึ้น และ 2) ใช้กับการเรียนการสอน จากแบบเดิมใช้ซอล์กและ กระดาน คอมพิวเตอร์จริงๆ นั้นไม่ยาก เพราะนักเรียนส่วนใหญ่สนใจอยากสัมผัสและใช้ คอมพิวเตอร์กันอย่างแพร่หลาย ดังนั้น ครูต้องจัดทำเอกสาร คู่มือประกอบการใช้คอมพิวเตอร์ ในชั้นเรียน เช่น คู่มือเปิด-ปิด และการใช้อุปกรณ์ต่างๆ ครูควรจะศึกษาและประยุกต์ใช้ คอมพิวเตอร์ในหลากหลายด้าน เพื่อให้เกิดความเข้าใจ สามารถแนะนำนักเรียนให้รู้จักและใช้ คำสั่งต่างๆ ของระบบปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ (operating system) ตลอดจนทั้งความสามารถใน การปรับแต่งโครงสร้างของเครื่อง การสร้าง การค้นหา และดูแลแฟ้มข้อมูล ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะ การตรวจสอบและการกำจัดไวรัส (virus) ในโปรแกรมคอมพิวเตอร์

สรุปได้ว่า ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ เป็นแหล่งเรียนรู้ ที่จัดเป็นสื่อเทคโนโลยีทาง การศึกษาที่สำคัญ ช่วยกระตุ้นให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียน สามารถศึกษา ค้นคว้าได้ด้วยตนเอง และเป็นสื่อการสอน ที่ช่วยให้ครูถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ นักเรียน ด้วย การนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการ เรียนการสอนอย่างสูงสุด

5.4 สวนสุขภาพ

เขตการศึกษา 6 (2543, หน้า 60) กล่าวถึง การจัดสวนสุขภาพภายใน ศูนย์การศึกษา เป็นการจัดสภาพแวดล้อม ที่กระตุ้นให้นักเรียนและบุคลากรในศูนย์การศึกษา ได้มีโอกาสที่จะออกกำลังกายอย่างง่าย ๆ และสนุกสนานควบคู่กันไป นักเรียน ที่ไม่มี ความสามารถหรือความถนัดในกีฬาเฉพาะอย่าง ก็อาจจะมาออกกำลังกายที่สวนสุขภาพ เพื่อ พัฒนาสุขภาพทางกายและจิตใจของตัวเอง ในยามว่างตามลำพัง หรือเป็นกลุ่มก็ได้ การจัดสวน สุขภาพ ไม่ควรให้สิ้นเปลืองงบประมาณมาก เพราะสามารถใช้วัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่นได้ และไม่ จำเป็นต้องใช้พื้นที่กว้างขวาง อาจเลือกส่วนใดส่วนหนึ่งของศูนย์การศึกษา จัดทำเป็นสวน สุขภาพ ซึ่งภายในสวนสุขภาพนั้น ประกอบด้วย อุปกรณ์ประกอบกิจกรรมในการออกกำลังกาย เช่น ก้าวขึ้นม้า กระโดดข้ามขอน หกตัวข้ามขอน ขูขอน ยกขาข้ามขอน ดันข้อ รวาคู ลูกนั่ง รวาทรงตัว เป็นต้น ซึ่งสวนสุขภาพดังกล่าว จะช่วยทำให้เกิดบรรยากาศที่สวยงาม ชวนให้เข้าไป พักผ่อน และใช้อุปกรณ์ต่างๆ ในสวนสุขภาพได้ ตามโอกาสและเวลาที่เหมาะสม

นอกจากนั้น เขตการศึกษา 6 (2543, หน้า 62) ยังกล่าวถึง แนวทาง ดำเนินงาน สวนสุขภาพ ไว้ดังนี้ 1) จัดสร้างสวนสุขภาพตามรูปแบบหรือแปลนที่ได้กำหนดไว้

เช่น เดินทรงตัวบนราวทรงตัว โหนบาร์เดี่ยว ฯลฯ 2) จัดให้มีเจ้าหน้าที่คอยให้คำแนะนำ และดูแลในการออกกำลังกาย และหรือจัดสัปดาห์สาธิต การใช้สวนสุขภาพที่ถูกต้อง รวมทั้ง การจัดบุคคลคอยดูแลบำรุงรักษาพัฒนาให้ดีขึ้น 3) จัดทำสื่อ เอกสารเผยแพร่ เกี่ยวกับวิธีใช้ และประโยชน์ของกิจกรรมแต่ละประเภท 4) การจัดสร้างฐาน ควรจัดแปลงให้เหมาะสมกับขนาดของสนาม(พื้น) ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่มีในท้องถิ่น และพัฒนาให้ดีขึ้นทั้งปริมาณอุปกรณ์และรูปแบบด้วย 5) มีการบำรุงรักษาเครื่องมือและอุปกรณ์ในสวนสุขภาพที่ใช้การได้ดีเสมอ

ราชบัณฑิตยสถาน (2546,หน้า1140) กล่าวถึง สวน หมายถึงบริเวณที่ปลูกพืชที่ใช้เป็นสมุนไพร สุขภาพ หมายถึง ภาวะที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ เช่น อาหารเพื่อสุขภาพ การสูบบุหรี่เป็นอันตราย

สรุปได้ว่า สวนสุขภาพ เป็นแหล่งการเรียนรู้อีกประเภทหนึ่ง ที่จัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนได้ออกกำลังกายภายในสวนสุขภาพ

5.5 สนามกีฬา

รวีวรรณ ชินะตระกูล (2540, หน้า 105) กล่าวถึง สนามกีฬา ว่า ควรจะอยู่ด้านหน้าของศูนย์การศึกษา ดูแลรักษาให้เรียบร้อยและปลอดภัยอยู่เสมอ คือ ต้องเป็นพื้นที่เรียบ ปราศจากก้อนอิฐ ก้อนหินหรือดอกไม้ มีการระบายน้ำดี ไม่เป็นฝุ่นในฤดูแล้ง หรือเป็นโคลนในฤดูฝน ริมขอบสนาม ควรปลูกต้นไม้ใหญ่ในพุ่มไม้ มีกิ่งก้านสาขามากพอ ที่จะเอาไว้กันแดดได้ มีม้านั่งและถังขยะเป็นระยะๆ ด้านที่ติดกับถนนทำรั้วกัน หรือปลูกไม้พุ่มเป็นแนวระหว่างสนามกับถนน

ประเสริฐ เชษฐพันธ์ (2542,หน้า 118) เสนอไว้ว่า ศูนย์การศึกษา ควรมีสถาปัตยกรรมและอาคารพลศึกษา ตามความจำเป็นและเหมาะสม สามารถสอนและฝึกกีฬาตามหลักสูตร มีมาตรฐานและใช้ได้ทุกฤดูกาล ตลอดจนสามารถให้บริการแก่ชุมชนได้

ราชบัณฑิตยสถาน (2546,หน้า 1120) กล่าวถึง สนามกีฬา ว่าเป็นสถานที่สำหรับฝึกซ้อมหรือแข่งขันกีฬา

สรุปได้ว่า สนามกีฬา เป็นแหล่งเรียนรู้ ที่ทางศูนย์การศึกษา จัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนมีทักษะในด้านการกีฬา มีร่างกายที่แข็งแรง เป็นบุคคลที่สมบูรณ์พร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งจะเป็นกำลังที่สำคัญในการพัฒนาประเทศสืบไป

จากการศึกษา แหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา พอจะสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ที่อยู่ในศูนย์การศึกษา ได้แก่ ห้องเรียน ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการต่างๆ เช่น ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ฯลฯ สวนสุขภาพ และสนามกีฬา สามารถจัดแหล่งเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ จัดเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ รูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ที่สามารถสนับสนุนให้ผู้เรียน สามารถแสวงหาความรู้ เรียนรู้ได้ด้วยตนเองตามอัธยาศัย สามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลาอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พุทธศักราช 2542 ดังนั้น ทุกศูนย์การศึกษา ควรเห็นความสำคัญและประโยชน์ของแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา และจัดให้เหมาะสมกับผู้ให้บริการ นั่นคือ นักเรียน ครู – อาจารย์ ฯลฯ และมีการใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

1. ความเป็นมาของแหล่งเรียนรู้

ชัยพจน์ รักราม (2542, หน้า 31) กล่าวว่า การเรียนรู้ในโลกปัจจุบันนั้น มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องเรียนรู้ หรือได้รับความรู้จากครูในห้องเรียนเท่านั้น แต่สามารถเรียนรู้ได้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่รอบ ๆ ตัว ได้แก่ พ่อแม่ ชุมชน เพื่อน สถาบันทางศาสนา การอ่านหนังสือพิมพ์ คู่มือทัศนและทันสมัยที่สุดคือ การใช้คอมพิวเตอร์และเข้าสู่ระบบอินเทอร์เน็ต ฯลฯ ซึ่งทุกคนจะได้รับความรู้ตามที่ตนเองต้องการ การเรียนรู้จึงสนุกไม่เกิดความเครียด เพราะไม่ต้องท่องจำความรู้ เพื่อคอยตอบคำถามครูให้ได้

สิปปนนท์ เกตุทัต (2542, หน้า 7) กล่าวว่า การศึกษาไทยในอนาคตจะต้องจัดแหล่งเรียนรู้ ในลักษณะเครือข่ายโดยให้ทุกคนในชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ของการศึกษาไทยว่า การศึกษาเพื่ออนาคตต้องไม่เป็นระบบที่มีศูนย์กลางความรู้และการบริหารจัดการ แต่จะเป็นระบบที่คนทุกคน ทุกกลุ่ม ทุกแห่ง มีโอกาสพัฒนาการเรียนรู้ และเป็นแหล่งเรียนรู้ ที่สามารถเชื่อมโยงกันได้ มีกระจายอยู่ทั่วทุกถิ่นของประเทศไทย โดยไม่มีศูนย์กลางอยู่ที่ใดที่หนึ่งเพียงแห่งเดียว เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงการศึกษาได้ โดยมีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิต และทุกส่วนในสังคมมีส่วนในการเกื้อหนุนการศึกษา โดยจัดให้แหล่งเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง การนำเอาวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเจตคติ พฤติกรรม ไปตามความต้องการทางการศึกษาของแต่ละบุคคลจนตลอดชีวิต แหล่งเรียนรู้ อาจประกอบด้วยสื่อต่างๆ เช่น มุมหนังสือพิมพ์ การเมือง สุขภาพ เกมต่างๆ วีดีโอ มุมการศึกษาต่อเนื่อง เป็นต้น

กรมสามัญศึกษา (2543, หน้า 3) กล่าวถึง แหล่งเรียนรู้ในต่างประเทศ ปรากฏขึ้นเมื่อต้นปี 1960 แนวคิดดั้งเดิมเป็นการบูรณาการระหว่างบริการโสตทัศนูปกรณ์กับบริการห้องสมุดเข้าไว้ภายใต้หน่วยงานเดียวกัน เพื่อจะสนองความต้องการเรียนรู้ทางการศึกษาของประชาชนในชุมชน โดยบรรณารักษ์ มีส่วนช่วยให้แนวคิดในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้งหมดเพื่อการเรียนรู้อย่างกว้างๆ โดยวิธีการศึกษาอย่างอิสระส่วนผู้ชำนาญในด้านสื่อต่างๆ และด้านการอ่านได้ให้แนวคิดในการเรียนรู้โดยการใช้สื่อในรูปแบบต่างๆ ให้วิธีการวิเคราะห์และกำหนด (diagnostic-prescriptive) แนวคิดเกี่ยวกับแบบของการเรียนรู้ (learning style) ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับสื่อที่มีใช้เพียงสื่อสิ่งพิมพ์เท่านั้น เพื่อให้สามารถสนองความต้องการ

ของแต่ละบุคคลได้ศึกษาการบรรยายตามสื่อที่เคยปฏิบัติมา ดังนั้น ประเทศตะวันตกบางประเทศได้จัดบริการดังกล่าวในรูปของแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยเท่านั้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544, หน้า 7) กล่าวว่า ในปัจจุบันประเทศต่างๆ ได้ให้ความสนใจในการจัดแหล่งเรียนรู้ เพื่อสนองการศึกษาตลอดชีวิตตามความแตกต่างของบุคคลในระดับต่างๆ เป็นจำนวนไม่น้อยและนับวันจะเพิ่มพูนมากขึ้น เพราะได้ตระหนักดีว่า เป็นวิธีการให้การศึกษาตลอดชีวิตที่ถูกต้อง ถือได้ว่าเป็นการช่วยให้เกิดการเรียนรู้ต่างๆ ที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของแต่ละบุคคล เนื่องจากการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นก่อให้เกิดการพัฒนาปัญญา นำมาซึ่งเสถียรภาพและความมั่นคงของประเทศทุกๆ ด้าน ในประเทศอังกฤษ เมื่อดำเนินการเรื่อง "ปฏิรูปการศึกษา" นั้น พบว่า "การสร้างลักษณะนิสัยแห่งการเรียนรู้" สำคัญที่สุด การเรียนรู้จึงเป็น "วาระสำคัญแห่งชาติ" ที่รัฐบาลต้องดำเนินการให้ประชาชนได้เข้าใจและซาบซึ้งกับมรดกวัฒนธรรมของชาติ ทรัพยากรหลักที่สำคัญที่รัฐบาลอังกฤษกำหนดบทบาทให้เป็น "ชุมพลังแห่งการเรียนรู้" เป็น "แหล่งเรียนรู้" ที่สำคัญนั้นมีอยู่หลายประเภท

จากการศึกษาความเป็นมาของแหล่งเรียนรู้ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ว่า ประเทศต่างๆ ได้ให้ความสนใจและเล็งเห็นความสำคัญในการจัดแหล่งเรียนรู้ ซึ่งมีนักวิชาการทางการศึกษา ได้เสนอแนวทางในการจัดแหล่งเรียนรู้ไว้หลายรูปแบบ โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสร้างองค์ความรู้ จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ตรงตามความต้องการของผู้เรียน และเรียนรู้ตามสภาพจริง โดยการนำยุทธศาสตร์ในการจัดแหล่งเรียนรู้ มาเป็นแนวทางในการดำเนินงานจัดแหล่งเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพ

2. ความหมายของแหล่งเรียนรู้

นักวิชาการและนักการศึกษา ได้ให้ความหมายของคำว่า "แหล่งเรียนรู้" ไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

ชัยวัฒน์ วรรณพงษ์ (2541, หน้า 8) กล่าวถึง แหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึงบริเวณสถานที่ หรือศูนย์รวมความรู้ ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ความเข้าใจและความชำนาญ ที่อยู่ในศูนย์การศึกษาหรือหน่วยงาน จัดให้เกิดการเรียนรู้

ไพพรรณ เกียรติโชติชัย (2541, หน้า 104) กล่าวถึง แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นว่า หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัวเอง เมื่อได้ปฏิสัมพันธ์ด้วยทางประสาทสัมผัสแล้ว จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ความเท่าทัน ความเป็นไปต่าง ๆ รอบตัว ช่วยให้ทันโลกทันเหตุการณ์ สามารถดำรงชีวิตในโลกของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นสุข

กรมสามัญศึกษา (2544, หน้า 6) กล่าวถึง แหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง แหล่งข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องจากแหล่งต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น สมาคม บุคคล สถานที่ สถาบัน หน่วยงาน และวัตถุ

สิ่งของที่มีมนุษย์สร้างขึ้น สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ กิจกรรม ประเพณีหรือการดำรงชีวิตในชุมชน ในท้องถิ่นที่มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนเพราะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้

กรมสามัญศึกษา (2544 ,หน้า 4) กล่าวถึง แหล่งเรียนรู้ว่า มีเป้าหมายเพื่อพัฒนา ทักษะและความสามารถต่าง ๆ ที่จะช่วยให้บุคคลสามารถ เป็นผู้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการ เรียนรู้ตลอดชีวิต และเพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มกำลังความสามารถหรืออาจกล่าว ได้ว่า แหล่งเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนเป็นผู้ยอมรับความเป็นจริงแห่งตน (self- actualization)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545,หน้า 3) กล่าวถึง แหล่งเรียนรู้ ว่าเป็น “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” อันอาจเป็นสถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้และกิจกรรมที่มีกระบวนการการเรียนรู้ หรือกระบวนการเรียนการสอน ที่มีรูปแบบ แตกต่าง จากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอน มีระยะเวลายืดหยุ่นสอดคล้องกับ ความ ต้องการและความพร้อมของผู้เรียน มีการประเมินและการวัดผลทางการศึกษาที่มี ลักษณะเฉพาะสร้างขึ้น ให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบ เดียวกับการประเมินผล ในชั้นเรียนหรือห้องเรียน ซึ่งมีการจัดแหล่งเรียนรู้อยู่มากมายทั้งที่เป็น ภาครัฐและเอกชน โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเป็นการเฉพาะแตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็น พิพิธภัณฑ์ สวนพฤกษศาสตร์ หรือแม้แต่หอสมุดแห่งชาติ และอุทยานประวัติศาสตร์

กรมวิชาการ (2545, หน้า 150) กล่าวถึง แหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง แหล่งข้อมูล สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์ ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องจากแหล่งต่างๆ เพื่อ เป็นการเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

ประพัฒน์ วรทรัพย์ (2546, หน้า 54) ได้ให้ความหมายของ แหล่งเรียนรู้ ไว้ว่า หมายถึง สถานที่ สถานการณ์ บุคคลหรือกลุ่มบุคคล ที่สามารถใช้เป็นสื่อในการจัดกระบวนการ เรียนการสอนได้ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เกิดขึ้นในวิถีชีวิต และเกิดขึ้นจากมนุษย์สร้างขึ้น ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547, หน้า 2) ได้สรุปความหมาย ของแหล่งเรียนรู้ ไว้ว่า แหล่งเรียนรู้ เป็นแหล่งที่ให้ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ สามารถจัด กระบวนการเรียนรู้ เพื่อขยายประสบการณ์ของนักเรียน และเชื่อมโยงสู่การใช้ในชีวิตประจำวัน นักเรียน อาจเรียนรู้ร่วมกับเพื่อนตามกระบวนการเรียนการสอน หรือเรียนรู้ด้วยตนเองจาก แหล่งเรียนรู้ตามความสนใจ

มาร์ค (Mark,1971, pp. 341-347) ได้ให้ความเห็นว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ประกอบด้วย ประชาชน สถานที่ต่างๆ และกิจกรรมทั้งหลาย ที่นำมาใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนเป็นคนดี และทรัพยากรท้องถิ่น อาจจะใช้เรียกว่า แหล่งวิชาการในท้องถิ่น (community resources) หรือแหล่งวิชาในชุมชน (polar resources)

กู๊ด (Good, 1973, p.114) ได้ให้ความหมายของ แหล่งเรียนรู้ว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษาที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ โรงมหรสพ ห้องสมุด สวนสาธารณะ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังรวมถึง บุคคลหรือกลุ่มคน ที่อยู่ในชุมชนด้วย

จากการศึกษาความหมายดังกล่าว แหล่งเรียนรู้ อาจสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูล ข่าวสาร สารสนเทศ และแหล่งความรู้ทางวิทยาการต่างๆ ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจและความชำนาญ ได้ด้วยตนเอง เพื่อเสริมสร้างตนเอง เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

3. ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

นักวิชาการและนักการศึกษา ได้กล่าวถึง ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

ณรงค์ กาญจนานนท์ (2536, หน้า 29) กล่าวไว้ว่า แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เป็นตัวแปรที่สำคัญ ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ทั้งการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ที่มุ่งพัฒนาให้นักเรียนเป็นทั้ง “คนดี” และ “คนเก่ง” จึงจำเป็นที่จะต้องมุ่งพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ในโรงเรียนเป็นประการสำคัญ นอกจากจะส่งผลต่อตัวนักเรียนแล้วยังมีผลต่อการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนอีกด้วย แหล่งเรียนรู้ที่ดีจะช่วยกลมกลืนจิตใจและความรู้สึกของบุคคลให้มีความรู้สึกที่ดีต่อกัน ช่วยสร้างความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้ออาทร ให้เกิดความรู้สึกเป็นสุขในการทำงานร่วมกัน ลดปัญหาความขัดแย้งในการทำงาน ทำให้การบริหารเกิดความคล่องตัว โรงเรียนสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

นิวัติ อรรถพลยุคล (2536, หน้า 15-16) กล่าวถึง ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ไว้ว่า เป็นสถานที่ที่ประชาชนในหมู่บ้านได้ ร่วมแรง ร่วมคิด ร่วมทำ โดยได้มีการบริจาคทรัพย์สินของ ร่วมมือเสียสละกำลังกาย ในการจัดสร้างอาคารสถานที่ขึ้นมา สำหรับเป็นสถานที่ให้ความรู้ ข่าวสาร ข้อมูลต่างๆ แก่ประชาชน โดยมีสื่อประเภทสิ่งพิมพ์และอาจมีสื่อเทคโนโลยี วิทยุโทรทัศน์ ของจริง ของจำลอง การแสดง การสาธิตต่างๆ ไว้บริการ สื่อบางส่วนได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานของราชการและเอกชนต่างๆ และสื่ออีกบางส่วนได้รับการบริจาคจากประชาชนทั่วไป ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านมีโอกาสฝึกอ่าน เขียน ได้ปรึกษาและเปลี่ยนความคิด เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดให้มีกฎหมายการศึกษา อันเป็นที่มาของ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (กรมวิชาการ, 2542, หน้า 14) ได้ให้ความสำคัญในเรื่อง เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ ซึ่งระบุไว้ในหลายมาตราว่า การจัดการศึกษาให้ยึดหลัก 1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน 2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา 3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง (มาตรา 8) พัฒนา

คนไทยให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม รวมทั้งมี จริยธรรมและวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (มาตรา 6) ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด และการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาได้ตามธรรมชาติ เติบโตตามศักยภาพ (มาตรา 22) เป็นการเน้นความสำคัญทั้งด้านความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมในเรื่องต่างๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์กับสังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา คณิตศาสตร์ ภาษา และทักษะในการประกอบอาชีพ เป็นต้น (มาตรา 23) เป้าหมายในการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง รู้จักฟังตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง (มาตรา 7) สำหรับในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรม ให้เกิดความสอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้ได้มีการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยม ที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา การจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และสิ่งอำนวยความสะดวก ให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ สามารถจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ (มาตรา 24) สถานศึกษาร่วมกับองค์กรต่างๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษา มีการฝึกอบรม แสวงหาความรู้ รู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อชุมชน(มาตรา 29) สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัย เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับผู้เรียน ในแต่ละระดับการศึกษา (มาตรา30) รัฐบาลจะต้องส่งเสริมดำเนินการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แหล่งข้อมูลและแหล่งเรียนรู้อื่นๆ อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ (มาตรา 25)

กรมสามัญศึกษา (2544, หน้า 4) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ มีเป้าหมายเพื่อ พัฒนาทักษะ และความสามารถต่างๆ ที่จะช่วยให้บุคคลแต่ละคน สามารถเป็นผู้เรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ศักยภาพอย่างเต็มกำลังความสามารถ หรืออาจกล่าวได้ว่า แหล่งเรียนรู้ ช่วยให้ผู้เรียนเป็นผู้ยอมรับความเป็นจริงแห่งตน

กรมวิชาการ (2545, หน้า 150) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ ไว้ดังนี้
 1) เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย 2) เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต 3) เป็นแหล่งปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน การศึกษาค้นคว้า แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง 4) เป็นแหล่งสร้างเสริมประสบการณ์ภาคปฏิบัติ 5) เป็นแหล่งสร้างเสริมความรู้ ความคิด วิทยาการและประสบการณ์

อินดริยันโต (Indriyanto, 1993, p.3418) กล่าวถึง การศึกษาในระดับประถมศึกษาในประเทศไทยอินโดนีเซียว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลระหว่างบ้านและแหล่งเรียนรู้ในชุมชน คือ ผู้ปกครองและชุมชน ซึ่งมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน เพราะผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ทำให้การเรียนวิชาวิทยาศาสตร์มีผลการเรียนที่สูงขึ้น เมื่อเทียบกับแหล่งชุมชนใดก็ตาม มักได้รับความร่วมมือจากบ้านและแหล่งชุมชนน้อย ดังนั้น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก็ย่อมมีแนวโน้มต่ำลงด้วย

จากการศึกษาความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้นอาจสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้มีความสำคัญอย่างมาก เป็นทั้งแหล่งการศึกษา การเรียนรู้ การปลูกฝัง การปรับเปลี่ยนทัศนคติ ความคิด ค่านิยม สร้างเสริมประสบการณ์ และวิทยาการในด้านต่างๆ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ศูนย์การศึกษา ควรจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้อย่างกว้างขวางนอกเหนือจากการเรียนในห้องเรียน โดยจัดกระบวนการเรียนการสอนและกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาตนเองตามความแตกต่างของผู้เรียน แนะนำผู้เรียนให้ใช้แหล่งเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์ได้ ส่งเสริมสนับสนุนให้ครู จัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการจัดกระบวนการเรียนการสอน และจัดกิจกรรมสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อม ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จัดให้มีการใช้แหล่งเรียนรู้ทุกรูปแบบและหลากหลาย สามารถศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเอง และเกิดการเรียนรู้ได้ตลอดเวลา

4. หลักการและวัตถุประสงค์ในการจัดแหล่งเรียนรู้

นักวิชาการและนักการศึกษา ได้กล่าวถึง หลักการและวัตถุประสงค์ในการจัดแหล่งเรียนรู้ ไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

ชัยวัฒน์ วรรณพงษ์ (2541, หน้า 18) ได้กล่าวว่า หลักการจัดแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้การเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนรู้ มีความเข้มข้นคงทน ประการที่สำคัญคือ ต้องจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ที่มีประสิทธิภาพและมีความหลากหลาย โดยคำนึงถึง ความสำเร็จของผู้เรียนเป็นสำคัญ พบว่า ผู้เรียนรู้ จะบรรลุเป้าหมายได้ดี ถ้าลงมือปฏิบัติจริง มีส่วนในการสร้างองค์ความรู้ และวิธีการหลากหลาย จำเป็นต้องอาศัยแหล่งเรียนรู้ ประกอบกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับสาระที่ต้องการ และได้เรียนรู้ตามสภาพจริงเป็นสำคัญ ข้อควรคำนึง ในการจัดแหล่งเรียนรู้ มีดังนี้ 1) บรรยากาศในแหล่งเรียนรู้ให้เป็นสภาพจริง หรือเสมือนภาพจริง 2) จัดทรัพยากรในแหล่งเรียนรู้ให้เพียงพอ 3) ปรับสภาพของสถานที่เรียน ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองมากที่สุด 4) จัดบริเวณศูนย์การศึกษา ให้เกิดแหล่งเรียนรู้ และแหล่งสนับสนุนการเรียนรู้ 5) จัดศูนย์วิทยาการ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย 6) จัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 7) มีความร่วมมือระหว่างศูนย์การศึกษา กับชุมชน ในการดูแลสภาพแวดล้อมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภายในศูนย์การศึกษา และภายนอกศูนย์การศึกษา

นาดยา ปิลันธนาพันธ์, และคนอื่นๆ (2542, หน้า 131-132) ได้กล่าวว่า ในการจัดแหล่งเรียนรู้ ควรให้ผู้เรียน ได้รับประสบการณ์ตรงจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนของผู้เรียนเอง ตามทฤษฎีการเรียนรู้จากชุมชนที่มีแนวคิดว่า 1) การเรียนรู้โดยพื้นฐานเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม โดยทั่วไป จะจัดระบบการเรียนรู้ตามสภาพสังคมที่ตนอยู่ ดังนั้น ศูนย์การศึกษา จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ สำหรับผู้เรียนที่อยู่ในชุมชนที่ศูนย์การศึกษาตั้งอยู่ 2) ความรู้ต้องบูรณาการกับชีวิตในชุมชน ความรู้ที่แท้จริง ต้องมีการบูรณาการทั้งการปฏิบัติ ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคม และรอบรู้ในชุมชนที่ตนอยู่อาศัย 3) กระบวนการเรียนรู้และการเป็นสมาชิกชุมชน เป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ ชุมชนจะกำหนดสิ่งที่จะให้เรียนรู้ และสิ่งที่เรียนรู้ก็จะกลับสู่ชุมชนด้วย 4) ความรู้และการปฏิบัติแยกออกจากกันไม่ได้ เป็นไปไม่ได้ที่ตนจะรู้อะไรโดยไม่เคยลงมือทำ ในขณะที่ตนทำอะไรได้เพราะได้เรียนรู้แล้ว 5) การมีส่วนร่วมในชุมชน เป็นการเพิ่มศักยภาพการเรียนรู้ การได้ลงมือปฏิบัติจริงในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน กลายเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544, หน้า 55-59) ได้กล่าวถึงวิธีการจัดแหล่งเรียนรู้ มีได้หลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับความพร้อมของประชาชนและสภาพของชุมชนนั้นๆ โดยมีท้องถิ่นหรือประชาชนในหมู่บ้านเป็นหลักในการจัดตั้ง วิธีการจัดการเรียนรู้ในแต่ละแหล่งเรียนรู้ จัดได้หลายลักษณะ คือ 1) จัดตามความพร้อมและศักยภาพของแหล่งเรียนรู้ เพื่อการนำเสนอข้อมูลได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ 2) จัดตามสาระความรู้สอดคล้องกับหลักสูตรของชาติ เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสได้พบ และมีส่วนร่วมในประสบการณ์ ได้ใช้ทรัพยากรต่างๆ ทั้งในและนอกห้องเรียน ได้สัมผัสกับความเป็นจริง สร้างองค์ความรู้เอง จากประสบการณ์ของตนเองทั้งจาก การสำรวจ ตรวจสอบ ทดสอบความรู้ที่ได้รับ และหาข้อสรุป 3) จัดตามความต้องการของผู้เรียน เพื่อสร้างสรรค์การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ตลอดจนพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น 4) จัดโครงการหรือกิจกรรมที่รัฐบาลเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุน

กรมสามัญศึกษา (2544, หน้า 8) ได้กล่าวถึง วัตถุประสงค์ของการจัดแหล่งเรียนรู้ ในโรงเรียน ดังนี้ 1) เพื่อพัฒนาโรงเรียนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ มีแหล่งข้อมูล ข่าวสาร ความรู้วิทยากร และสร้างเสริมประสบการณ์ที่กว้างขวางหลากหลาย 2) เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ในโรงเรียน โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 3) เพื่อจัดระบบและพัฒนาเครือข่าย สารสนเทศ และแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน 4) เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ เป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

จากการศึกษาหลักการและวัตถุประสงค์ ในการจัดแหล่งเรียนรู้ ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การจัดแหล่งเรียนรู้ ควรให้ออกาสแก่ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับความรู้ และทุกโอกาส พัฒนาการเรียนรู้ หากความรู้เพิ่มเติม ตามความสนใจ ตามความต้องการและความสามารถ โดยจัดให้ผู้เรียน มีบทบาทในการเรียน มีประสบการณ์ที่ได้ปฏิบัติกิจกรรม จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เชื่อมโยงถึงกัน และเป็นแหล่งข้อมูล ในการพัฒนาระบบเครือข่ายสารสนเทศ เสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ ให้ผู้เรียน เป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ผู้เรียน เกิดการ

เรียนรู้ และเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาได้อย่างมีความสุข

5. ประเภทของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ เป็นตัวป้อนข่าวสาร ข้อมูลสู่ประชาชนนั้น มีหลากหลายประเภท ดังนี้

อุทัย บุญประเสริฐ (2537, หน้า 156-157) ได้แบ่งประเภท ของทรัพยากรหรือแหล่งเรียนรู้ เป็น 6 ประเภท ดังนี้ 1) ทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วย สิ่งที่เป็นตามธรรมชาติ เช่น แสงแดด น้ำ อากาศ แผ่นดิน ที่ดิน สัตว์ พืช ป่า ภูเขา แร่ธาตุต่างๆ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในท้องถิ่นนั้นๆ 2) ทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ ประชาชนหรือบุคคลประเภทต่างๆที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นโดยเฉพาะ และบุคคลท้องถิ่นอื่น ที่มาเยี่ยมเยียนหรือผู้ที่รับเชิญมาร่วมกิจกรรมของศูนย์การศึกษาในบางโอกาส เช่น พระ เจ้าหน้าที่ทางการเกษตร เจ้าหน้าที่อนามัย ผู้ทรงคุณวุฒิ พ่อค้า เจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น 3) ทรัพยากรในลักษณะที่เป็นสถาบันในท้องถิ่น ได้แก่ องค์กรต่างๆ เช่น วัด ตลาด ห้องสมุดประชาชน สถานีอนามัย ศาลาประชาคม เทศบาล กลุ่มการเมือง เป็นต้น 4) ทรัพยากรทางเทคนิค หมายถึง สิ่งที่แสดง ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และนวัตกรรมด้านต่างๆ ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ของมนุษย์ ช่วยให้เด็กเกิดจินตนาการ เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ 5) ทรัพยากรในรูปกิจกรรมของท้องถิ่น อาจเป็นกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมและประเพณี การปฏิบัติงานของสถานที่ราชการหรือหน่วยงาน กิจกรรมและความเคลื่อนไหว เพื่อแก้ปัญหาและปรับปรุงสภาพต่างๆ ในท้องถิ่น ซึ่งศูนย์การศึกษา อาจนำนักเรียนไปศึกษาหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินงานได้ เช่น การรณรงค์เพื่อรักษาความสะอาด การส่งเสริมสนับสนุนการออกเสียงเลือกตั้ง และกระบวนการประชาธิปไตยในท้องถิ่น การปรับปรุงแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของชุมชน เป็นต้น 6) ทรัพยากรด้านการเงิน หมายถึง ทรัพยากรในรูปการเงิน ทั้งทางตรงและทางอ้อม จากผู้มีฐานะดี ผู้ยินดีจะบริจาค ผู้ที่ต้องการจะสละทรัพย์สินโดยตรง

เขตการศึกษา 5 (2542, หน้า 3) กล่าวถึง แหล่งเรียนรู้ ที่มนุษย์ทุกคนได้สัมผัสก็คือ สิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว ได้แก่ ธรรมชาติ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ดวงอาทิตย์ นก ฯลฯ การเรียนรู้เกิดขึ้นด้วยตนเอง เพื่อความอยู่รอดและการมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ การเรียนรู้ จึงช่วยพัฒนาร่างกายและจิตใจให้มีคุณภาพมากขึ้น ในปัจจุบัน ด้วยความเจริญด้านเทคโนโลยี มนุษย์สร้างแหล่งเรียนรู้ ที่ช่วยให้สามารถเรียนรู้ได้ตามความต้องการ ทุกเพศ ทุกวัย ทุกสถานที่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ แหล่งเรียนรู้ ที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะเป็นผู้ถ่ายทอดให้ผู้เรียน มีทักษะในการพัฒนาชีวิตต่อไป

กรมสามัญศึกษา (2544, หน้า 9) ได้จำแนกแหล่งเรียนรู้ ตามลักษณะที่ตั้งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ซึ่งอยู่ภายในโรงเรียน ในการจัดและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของแต่ละโรงเรียน มีความแตกต่างกัน

ขึ้นอยู่กับศักยภาพของโรงเรียน แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาแหล่งเรียนรู้จะเกิดประสิทธิผลเมื่อนักเรียนเข้าไปศึกษาหาความรู้ 2) แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้ ที่มีข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ซึ่งอยู่ภายนอกโรงเรียนและในวิถีชีวิตชุมชน ในการจัดให้นักเรียนเข้าไปศึกษาหาความรู้ ต้องมีการประสานความร่วมมือ และมีเป้าหมาย ในการใช้บริการอย่างชัดเจน ตัวอย่างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ สถานที่ราชการ แหล่งธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม องค์กรภาครัฐและเอกชน หอสมุด และห้องปฏิบัติการ ในสถานศึกษาระดับสูงขึ้นไป

กรมวิชาการ (2545, หน้า 151) ได้จัดประเภทของแหล่งเรียนรู้ไว้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) แหล่งเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นประสบการณ์ที่ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้จากสภาพจริง อาทิ อุทยานแห่งชาติ สวนพฤกษชาติ ภูเขา ทะเล แม่น้ำ ลำคลอง ปรากฏการณ์ธรรมชาติ 2) แหล่งเรียนรู้ที่จัดสร้างขึ้น ซึ่งมีทั้งในศูนย์การศึกษา ได้แก่ ห้องเรียน ห้องสมุด ห้องศูนย์วิชาการ ห้องปฏิบัติการต่างๆ สวนวิทยาศาสตร์ สวนวรรณคดี สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ สนามกีฬา และแหล่งเรียนรู้นอกศูนย์การศึกษา ได้แก่ ศาลาพักผ่อน พิพิธภัณฑ์ สถาบันค้นคว้าวิจัย สถานประกอบการ แหล่งวิทยากร แหล่งบริการ สวนสาธารณะ สวนสัตว์ ห้องสมุดประชาชน เรือห้องสมุด รถห้องสมุดเคลื่อนที่ ศูนย์กีฬา ศูนย์การค้า เครื่องช่วย อินเทอร์เน็ต เป็นต้น 3) แหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ครู ผู้ปกครอง บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถและความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ เช่น บุคคลที่เป็นภูมิปัญญาทางภาษา เพลงพื้นบ้าน พิธีกรรมต่างๆ ฯลฯ ศิลปินแห่งชาติ บุคคลตัวอย่างทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม

มาร์ค (Mark, 1971, pp. 341-347) ได้แบ่งแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ไว้ในหนังสือสารานุกรมทางการศึกษา (Encyclopedia of Education) ดังนี้ 1) ผู้ชำนาญพิเศษ (specialists) เช่น นักดนตรี จิตรกร ผู้ชำนาญงานอดิเรก นักกีฬาอาชีพ พนักงานซื้อขายและบริการ พ่อค้า นักธุรกิจ นายธนาคาร นักอุตสาหกรรม 2) ชานา พ่อแม่หรือผู้ปกครองนักเรียน (parents of students) 3) ตัวแทนขององค์กรต่างๆ (agency representatives) ได้แก่ บุคคลที่เป็นตัวแทนของสังคม ศูนย์วัฒนธรรมและหน่วยงานอื่นๆ 4) ผู้แทนด้านธุรกิจและอุตสาหกรรม (business and industrial representatives) ได้แก่ บุคคลที่ทำงานโรงงาน บริษัทขนส่ง เหมืองแร่ สำนักงานเทศบาล กิจการค้าต่างๆ การเงิน และการประกันภัย 5) ผู้แทนของรัฐบาล (government representatives) เช่น นายกเทศมนตรี คณะกรรมการของจังหวัด ตำรวจ พนักงานดับเพลิง เจ้าหน้าที่อนามัย เป็นต้น 6) คณะกรรมการผู้ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ประชาชน (citizens' advisory committees) เช่น คณะกรรมการศึกษา คณะกรรมการบริหารศูนย์การศึกษา คณะที่ปรึกษาศูนย์การศึกษา คณะครูในศูนย์การศึกษา เป็นต้น 7) ทรัพยากรทางธรรมชาติ (natural resources) ประกอบด้วย พืช สัตว์ป่า หิน น้ำ ดิน แร่ และวัตถุทางธรรมชาติอื่นๆ 8) สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น (man made resource) มนุษย์ได้สร้างสิ่งต่างๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งมี

คุณค่าทางการศึกษา ที่ควรนำมาใช้ในการเรียนการสอน ได้แก่ อาคาร สถานที่ เครื่องบิน รถไฟ รถยนต์ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ปุชนิยสถาน รูปปั้น และทรัพยากรที่ใช้ในศูนย์การศึกษา เช่น กระดานดำ โต๊ะเรียน โทรทัศน์ และเครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ จำแนกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ แหล่งเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และแหล่งเรียนรู้ที่สร้างขึ้น ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ ศึกษาถึงสภาพและปัญหาการบริหารแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา ได้แก่ ห้องเรียน ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการต่างๆ สวนสุขภาพ และสนามกีฬา

6. รูปแบบการจัดกิจกรรมและสื่อของแหล่งเรียนรู้

นักวิชาการและนักการศึกษา ได้กล่าวถึง รูปแบบการจัดกิจกรรมและสื่อของแหล่งเรียนรู้ไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

บุญเลิศ มาแสง (2531, หน้า 202) กล่าวว่า ลักษณะสื่อในแหล่งเรียนรู้ จะต้องเป็นสื่อที่มีการเคลื่อนไหวหมุนเวียนอยู่ตลอดเวลา สามารถแยกประเภทของสื่อตามวิธีการเสนอข้อมูล แยกได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) สื่อที่จะนำเสนอข้อมูลโดยผ่านเครื่องมือ ได้แก่ เครื่องรับวิทยุ เครื่องรับวิทยุโทรทัศน์ เครื่องบันทึกเสียง แถบบันทึกเสียง(ตลับเทป) เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องฉายสไลด์ กล้องถ่ายรูป และภาพถ่าย เป็นต้น 2) สื่อที่สำเร็จในตัว ผู้ที่จะศึกษาเรียนรู้ สามารถรับข้อมูลนั้นได้โดยตรง ไม่ต้องอาศัยเครื่องมือเป็นตัวแปลข้อมูล สื่อเหล่านี้ ได้แก่ หนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ อุปกรณ์และเกมส์ต่างๆ เช่น หมากฮอส หมากรูก การต่อภาพแท่งไม้ ป้ายนิเทศ ตู้นิทรรศการ สิ่งสำคัญในหมู่บ้าน ของดีในท้องถิ่น หรือผลงานหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ การถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการใช้สื่ออื่นๆ อาจมีได้ 3 วิธีคือ 1) การใช้วิทยากรผู้มีความรู้ในแต่ละสาขาเป็นผู้ให้เป็นวิทยากร 2) การให้กลุ่มผู้มีความสนใจอย่างเดียวกัน ทดลองปฏิบัติการ และ 3) การให้ผู้เรียนศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ดังนั้น สื่อแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา ควรจะมีหลายประเภท เพื่อให้ผู้ใช้ได้เลือกใช้ตามระดับความรู้ของตน เพราะเป็นการเรียนรู้โดยอิสระ ในการจัดวัสดุและสื่อต่างๆ ควรให้ผู้เรียนมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม เปิดโอกาสให้ศึกษาหาความรู้และประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง สื่อเหล่านี้ ควรจัดไว้ให้เหมาะสมตามประเภทของสื่อและอยู่ในสภาพที่สะดวกต่อการนำมาใช้ โดยจัดแยกประเภทเป็นหมวดหมู่อย่างมีระบบและเป็นระเบียบ ส่วนแหล่งเรียนรู้ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้พยายามพัฒนาที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ให้มีความพร้อมและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว กล่าวคือ เป็นสถานที่รวบรวมทั้งสื่อ วัสดุ และสรรพวิทยากร ในท้องถิ่น ที่ประชากรในท้องถิ่นนั้นร่วมมือร่วมใจกันจัดตั้งขึ้น สื่อต่างๆ ที่มีอยู่ในแหล่งเรียนรู้นั้น ได้จัดหามาด้วยการรับบริจาค อาจกล่าวได้ว่า แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เป็นตัวชี้วัดถึงระดับความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในท้องถิ่น และเป็นตัวชี้วัดถึงความสำเร็จของการประสานงานในการพัฒนาชนบท ของ 5 กระทรวงหลัก ได้อีกประการหนึ่งด้วย ในส่วนของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ ได้จัดโครงการนำร่อง ชื่อ "โครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้หมู่บ้าน" และ

กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 5 ประการ ดังนี้ 1) เพื่อพัฒนาแหล่งวิชาการของหมู่บ้าน เช่น ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน วัด โรงเรียน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้หมู่บ้าน ที่สามารถให้บริการแก่ประชาชนได้ทุกเพศ ทุกวัย 2) เพื่อจัดตั้งแหล่งเรียนรู้หมู่บ้านขึ้นในพื้นที่ ซึ่งยังไม่เคยมีการจัดตั้งแหล่งวิชาการในรูปแบบใดๆ มาก่อน 3) เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียง ได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างกว้างขวางตลอดเวลา และได้รับบริการทางการศึกษาในรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ที่ช่วยพัฒนาทักษะความสามารถในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ตามความพร้อมและความต้องการของคน 4) เพื่อช่วยส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารกิจกรรมการศึกษาด้วยตนเอง โดยอาศัยองค์กรท้องถิ่นหรือตัวแทนประชาชนในหมู่บ้าน เช่น นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร และอาสาสมัครในหมู่บ้าน 5) เพื่อส่งเสริมให้เกิดการระดมทรัพยากรและการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับตำบล รวมทั้ง หน่วยงานเอกชน ตามแนวนโยบายการพัฒนาชนบทแห่งชาติ

เขตการศึกษา 5 (2542, หน้า 27-28) กล่าวว่า โดยหลักการ ประชาชนในชุมชนที่เป็นเจ้าของแหล่งเรียนรู้ ต้องพึ่งพาตนเอง รัฐและเอกชนจะให้การสนับสนุนด้านนโยบายและการจัดกิจกรรมเสริมตามวาระ การมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้าน จึงเป็นส่วนสำคัญยิ่งที่จะพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ให้เป็นศูนย์รวมกิจกรรมการเรียนรู้ในทุกรูปแบบ แม้ว่าแหล่งเรียนรู้ในชุมชนจะเรียกกันไปหลายชื่อ แต่ก็จะเข้าใจตรงกันว่า เป็นศูนย์บริการความรู้ด้าน ข้อมูลข่าวสารในรูปแบบต่างๆ เพื่อสนองความต้องการของประชาชน แหล่งเรียนรู้ในชุมชนนั้น มีมานานแล้ว ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน โดยจัดรูปแบบให้รัฐเป็นผู้ดำเนินการ ประชาชนหรือศูนย์การศึกษา ครู เป็นผู้ให้ความสะดวก (facility) ผู้เรียน มีบทบาทในการแสวงหาความรู้ตามความสนใจของคนและรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม ถ้าจัดนอกโรงเรียนก็เป็นศูนย์รวมความรู้ ซึ่งอาจเป็นเฉพาะอย่างหรือทุกอย่างในห้องถิ่น เช่น มีทั้งห้องสมุดในรูปแบบของสิ่งพิมพ์ สื่ออื่นๆ รวมทั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สวนสมุนไพร สวนวรรณคดี ศูนย์สื่อทัศนูปกรณ์ ศูนย์พัฒนาตนเอง ห้องมัลติมีเดีย ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องอินเตอร์เน็ต ทางไกลดาวเทียม มุมหนังสือในห้องเรียน ห้องแนะแนว สวนสุขภาพ สวนวิทยาศาสตร์ และสวนธรรมะ

สำนักงานการประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี (2543, หน้า 44-46) กล่าวถึง แนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาสภาพแวดล้อมทางสังคม ให้เหมาะสมเป็นไป ตามแนวทางการจัดสภาพแวดล้อมที่พึงประสงค์ ในเรื่องต่อไปนี้คือ 1) การจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน ได้แก่ การจัดห้องเรียนให้สะอาด ระบายร้อย มีแสงสว่างเพียงพอ ป้องกันมิให้ห้องเรียนมีเสียง กลิ่น แสงรบกวน จัดหาอุปกรณ์การเรียนรู้ให้ครบถ้วน จัดหาโต๊ะครูและตั้งให้เหมาะสม จัดให้มีตู้ชั้นวางของ ตามความต้องการ มีโต๊ะ เก้าอี้ ให้เพียงพอกับจำนวนนักเรียน จัดให้มีป้ายนิเทศ มุมแสดงผลงานของนักเรียนในห้องเรียน มีมุมส่งเสริมความรู้ มุมหนังสือ มุมประสบการณ์

ต่างๆ จัดให้มีกระดาน ชอล์ก หรือกระดานไวท์บอร์ดที่เหมาะสม นักเรียนมองเห็นได้ชัดเจนทั่วห้องเรียน 2) การจัดสภาพแวดล้อมบริเวณโรงเรียน คือ จัดบริเวณโรงเรียนให้มีความสวยงาม สะอาด ร่มรื่น มีระเบียบ น่าอยู่ มีอาคารเรียน ห้องปฏิบัติการต่างๆ สนามกีฬา เครื่องอำนวยความสะดวกแก่ครู และนักเรียน ในการเรียนรู้ มีความปลอดภัยทุกๆ ด้าน 3) การจัดสภาพแวดล้อมทางสังคม คือ การพัฒนาในด้านบุคลิกภาพ และพฤติกรรมของครู ส่งเสริมให้มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน กำหนดรูปแบบการจัดกิจกรรมของโรงเรียน ชี้แจงแนะนำในเรื่องบทบาทของชุมชนที่มีต่อโรงเรียน จัดบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของสังคม

กรมสามัญศึกษา (2544, หน้า 18-19) กล่าวถึง รูปแบบการจัดกิจกรรมและสื่อของแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนมัธยมศึกษาว่า ควรจัดให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้อย่างกว้างขวาง นอกเหนือจากการเรียนในห้องเรียน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติอย่างเต็มศักยภาพ สร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อม ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดเวลา การจัดกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้ สามารถทำได้หลายรูปแบบ ตามสภาพและลักษณะความพร้อมของโรงเรียน และชุมชน โดยครูผู้สอน ต้องร่วมมือกับผู้รับผิดชอบแหล่งเรียนรู้ ในการวางแผน และจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับหลักสูตร และรายวิชาที่สอน

จากการศึกษา รูปแบบการจัดกิจกรรมและสื่อของแหล่งเรียนรู้ สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้ สามารถกระทำได้ในลักษณะที่เป็นกิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริม โดยใน กิจกรรมหลัก จะเป็นการให้ข้อมูลข่าวสารที่สอดคล้องกับความต้องการ และเป็นประโยชน์ต่อชีวิตผู้เรียน ส่วนกิจกรรมเสริม จะเป็นการเน้นพัฒนาผู้เรียนในแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา มีการเคลื่อนไหว และสื่อที่นำมาใช้ในแหล่งเรียนรู้ ควรเป็นสื่อที่หลากหลาย เหมาะสมในการนำเสนอ หรือถ่ายทอดความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม มีความเคลื่อนไหวและหมุนเวียนอยู่ตลอดเวลา เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ และเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพ

7. การศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

7.1 ความหมายของการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการจัดการศึกษาที่เป็นกระบวนการอย่างเป็นระบบ โดยมีปัญญา คุณธรรม ค่านิยม ความคิด การประพฤติปฏิบัติ ฯลฯ โดยคาดหวังว่า คนที่มีคุณภาพนี้ จะทำให้สังคมมีความมั่นคง สงบสุข เจริญก้าวหน้าทันโลก แข่งขันกับสังคมอื่นในเวทีระหว่างประเทศได้ คนในสังคมมีความสุข มีความสามารถในการประกอบอาชีพการงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการจัดการศึกษาเบื้องต้น ที่หล่อหลอมคนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไว้ดังนี้

พนม พงษ์ไพบูลย์ (2542, หน้า 2) กล่าวไว้ว่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาที่จำเป็น ที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้ผู้เรียนมีพื้นฐานที่แข็งแรงมั่นคง

วิเศษ ชินวงศ์ (2544, หน้า 8) กล่าวว่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง เป็นการจัดการศึกษาเบื้องต้น ที่หล่อหลอมให้สมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 2) ได้กล่าวถึง การศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 4 ว่า หมายถึง การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา

สถาบันราชภัฏนครราชสีมา (2546, ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้กล่าวถึง การศึกษาขั้นพื้นฐานว่า หมายถึง การศึกษาที่มุ่งให้ตอบสนองความต้องการทางการเรียนรู้ในขั้นพื้นฐาน รวมถึง การเรียนการสอนในระดับต้น ซึ่งเป็นพื้นฐานให้แก่การเรียนรู้ขั้นต่อไป เช่น การศึกษาสำหรับเด็กวัยเริ่มต้น การศึกษาระดับประถมศึกษา การสอนให้รู้หนังสือ ทักษะความรู้ทั่วไป ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตสำหรับเยาวชนและผู้ใหญ่ ในบางประเทศ ในการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังขยายขอบเขตไปถึงระดับมัธยมศึกษาด้วย

สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี (2546, ไม่ปรากฏเลขหน้า) กล่าวว่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การเรียนรู้สิ่งที่เป็นพื้นฐานสำหรับการครองชีวิต ทั้งในเนื้อหาความรู้ เทคโนโลยี ทักษะและเจตคติ

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครสวรรค์ (2546, หน้า 5) กล่าวไว้ว่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การจัดการศึกษาเบื้องต้นสำหรับบุคคลทั่วไป และรวมถึงผู้ที่มีความสามารถพิเศษ ผู้ที่มีความบกพร่อง ทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ มีร่างกายพิการหรือทุพลภาพ ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย

สรุปได้ว่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาที่มุ่งให้ตอบสนองความต้องการ ทางการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน ซึ่งรวมถึงการเรียนการสอนในระดับต้น ซึ่งเป็นพื้นฐานให้แก่การเรียนรู้ขั้นต่อไป เช่น การศึกษาสำหรับเด็กวัยเริ่มต้น การศึกษาระดับประถมศึกษา การสอนให้รู้หนังสือ มีทักษะความรู้ทั่วไป ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในสังคม สำหรับเยาวชนและผู้ใหญ่ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ขยายขอบเขตไปถึงระดับมัธยมศึกษาด้วย

7.2 หลักการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

วิเศษ ชินวงศ์ (2544, หน้า 2-9) กล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เกิดจากบทบัญญัติของบุคคลให้มีสิทธิได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปี โดยรัฐไม่เก็บค่าใช้จ่าย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 2 กำหนดสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ เกี่ยวกับการศึกษาขั้นพื้นฐานเช่นกัน และหมวด 3 ได้กำหนดระบบการศึกษาเป็น 3 ระบบ ได้แก่ 1) การศึกษาในระบบ 2) การศึกษานอกระบบ 3) การศึกษาตามอัธยาศัย

ปรีชา มาละวรรณโณ (2545, หน้า 10-11) ได้กล่าวถึง ลักษณะการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ คือ กระบวนการที่พัฒนาบุคคลอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุข บูรณาการเนื้อหาสาระ ตามความเหมาะสมของระดับการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้เกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม สาระการเรียนรู้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน ทันสมัย เน้นกระบวนการคิด และการปฏิบัติจริง ได้เรียนรู้ตามสภาพจริง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างไกล เป็นกระบวนการที่มีทางเลือก และมีแหล่งเรียนรู้ ที่หลากหลายน่าสนใจ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันโดยมี ผู้เรียน ครู และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ร่วมกันจัดบรรยากาศ ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และมุ่งประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 9-12) ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดหลักการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ดังนี้ การจัดการศึกษามี 3 แบบ คือ 1) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน 2) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตร จะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม 3) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความสมัครใจ ตามศักยภาพ ความพร้อม โดยการศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่นๆ สถานศึกษา อาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดแบบหนึ่ง หรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ ให้มีการเทียบโอนผลการเรียน ที่สถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้ง จากการเรียนนอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงาน (มาตรา 15)

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ต้องสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของสังคม สถานศึกษา อาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบ โดยการเทียบโอนผลการเรียนรู้สะสมไว้ ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบกันก็ได้ ไม่ว่าจะเป็ผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้ง การเรียนนอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงาน

สภาพ / ปัญหาการบริหาร

1. ความหมายของการบริหาร

นักวิชาการและนักการศึกษา ได้ให้ความหมายของคำว่า “การบริหาร” ไว้ดังนี้

ประสาน หอมพูล (2536, หน้า 9) กล่าวว่า งานบริหาร หมายถึง การบริหาร หน่วยงานต่างๆ ในด้าน งานสารบรรณ การเงิน พัสดุ งานอาคารสถานที่ เพื่อให้การ ดำเนินงานของสถานศึกษาบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้

วิชัย โสสุวรรณจินดา (2537, หน้า 11) กล่าวว่า งานบริหาร เป็นงานที่เกี่ยวกับ จัดทำ จัดใช้ คุดูแลและบริการ ซึ่งนำมาเพื่อความสะดวกของหน่วยงานในองค์กร

ทวน พิณรุพันธ์ (2538, หน้า 59) ได้กล่าวถึง การบริหารว่า หมายถึง การดำเนินงาน ที่เกี่ยวกับการบริหารหน่วยงานต่างๆ ในสถานศึกษา ทั้งในด้านงานสารบรรณ งานการเงิน งาน พัสดุ งานอาคารสถานที่ งานบุคคล และงานบริการทั่วไป เพื่อให้การดำเนินงานทุกอย่างใน สถานศึกษา บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้

บุญชู แก้วชมภู (2539, หน้า 2) กล่าวถึง งานบริหาร ว่าหมายถึง การดำเนินงาน เกี่ยวกับเอกสารต่างๆ ของหน่วยงานนั้นๆ ที่จำเป็นต้องปฏิบัติให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

สมคิด บางโม (2539, หน้า 29) กล่าวถึง การบริหารว่าเป็น ศิลปะในการใช้ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ของในองค์กรและนอกองค์กร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมี ประสิทธิภาพ

วิโรจน์ สารรัตน์ (2542, หน้า 3) ได้กล่าวถึง การบริหารว่า เป็นกระบวนการ ดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กร โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญคือ การวางแผน (planning) การจัดองค์กร (organizing) การนำ (leading) และการควบคุม (controlling)

สมยศ นาวิการ (2544, หน้า 18) กล่าวถึง การบริหาร ว่าคือการวางแผน การจัด องค์กร การสั่งการ และการควบคุมกำลัง ความพยายามของสมาชิกขององค์กร และ ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 64) ได้ให้ความหมายของการบริหารไว้ว่า เป็น กระบวนการสำคัญที่จะช่วย ประสาน ส่งเสริม และสนับสนุนให้การบริหารอื่นๆ บรรลุตาม มาตรฐานคุณภาพ และเป้าหมายที่กำหนดไว้

สุรศักดิ์ ม่วงสว่าง (2547, หน้า 7) กล่าวถึง การบริหารว่า หมายถึง การใช้ กระบวนการ ดำเนินงานให้สำเร็จ ยึดนโยบายหรือเป้าหมายขององค์กรเป็นหลักโดยคำนึงถึง ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงาน

คูนท์ซ และ แอนเนล (Koontz & O'Donnell, 1972, unpage) ได้ให้ความหมายของ การบริหารว่า หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดโดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ คน วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งของ ในการปฏิบัติงาน

แคนโดลี และ คนอื่นๆ (Candoli & etc., 1992, p.7) กล่าวว่า การบริหารเป็นงานที่ เกี่ยวกับการจัดเตรียม หรือการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน ให้มีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพ กับทั้งให้บริการด้านต่างๆ แก่ระบบสถานศึกษา

สรุปได้ว่า การบริหาร หมายถึง การใช้กระบวนการต่างๆ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมในการดำเนินงานให้สำเร็จ เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายขององค์การ โดยคำนึงถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงาน

2. การบริหารแหล่งเรียนรู้

การใช้แหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษาและในท้องถิ่น มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาการเรียนการสอน โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น มีความหลากหลายมากกว่าแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา การนำแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์นั้น มีวิธีการใช้หรือลักษณะการใช้มากมาย ดังที่นักการศึกษาได้เสนอไว้ ดังนี้

อุทัย บุญประเสริฐ (2537, หน้า 161) ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติ ในการนำแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น มาใช้ให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพ ดังนี้ 1) ศึกษาและสำรวจท้องถิ่นหรือชุมชนเพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นของท้องถิ่น 2) จัดทำระบบข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในท้องถิ่น ที่คาดว่าจะอาจนำมาใช้ประโยชน์กับกิจกรรมของศูนย์การศึกษา 3) วางแผนและวางโครงการจัดกิจกรรมของตนเอง และกิจกรรมร่วมกับท้องถิ่นไว้ให้แน่ชัด 4) ควรจัดตั้งชุมชน ชมรมหรือกิจกรรมของนักเรียน เพื่อเป็นสิ่งสนับสนุนกิจกรรมการใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น 5) คัดเลือกครู อาจารย์ ที่เข้าใจปัญหาของท้องถิ่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความสนใจกระตือรือร้น มีความรับผิดชอบดี มอบหมายให้เป็นผู้ประสานงานกิจกรรมต่าง ตามความเหมาะสม 6) ผู้บริหารศูนย์การศึกษา ควรมีสัมพันธ์ไมตรีอันดีกับประชาชน บุคคลสำคัญ และผู้นำท้องถิ่น 7) ศูนย์การศึกษา ควรจัดกิจกรรมและสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อให้ประชาชนเข้ามารับบริการของศูนย์การศึกษา ได้ตามสมควร 8) กิจกรรมบางประเภท ศูนย์การศึกษา อาจมีบทบาทเป็นผู้นำดำเนินการเอง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงประโยชน์ของชุมชนและประโยชน์ทางการศึกษาควบคู่กัน 9) จัดให้มีระบบสื่อสาร เพื่อเป็นเครื่องเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและกิจกรรมของศูนย์การศึกษา ต่อชุมชนหรือท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอ

เขตการศึกษา 5 (2542, หน้า 29 - 38) กล่าวถึง การใช้แหล่งเรียนรู้ มีสิ่งที่จะต้องคำนึง คือ นโยบาย เป้าหมาย และการจัดการในด้านต่างๆ การบริหารแหล่งเรียนรู้ จะต้องรู้วิธีการจัดการด้านทรัพยากร การกำหนดบุคลากรผู้รับผิดชอบและบทบาทหน้าที่ การกำหนดงบประมาณ การกำหนดสถานที่ วัสดุอุปกรณ์และเวลา การกำหนดวิธีการดำเนินการ การวางแผน การจัดทำโครงการ การจัดทำปฏิทินปฏิบัติงาน การประสานงาน การประเมินผล และการพัฒนาการประชาสัมพันธ์ การจัดแหล่งเรียนรู้ ให้มีประสิทธิภาพ ต้องสอดคล้องกับหลักสูตรการเรียนการสอน โดยระดมทรัพยากรทั้งหมดที่มีอยู่ สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อร่วมกันสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ ที่หลากหลายให้แก่ผู้เรียน ความร่วมมือของบุคลากรทุกฝ่ายใน ศูนย์การศึกษาและชุมชน จึงเป็นสิ่งสำคัญในการจัดแหล่งเรียนรู้

กรมสามัญศึกษา (2544, หน้า 5-42) กล่าวถึง กลไกของกระบวนการเรียนรู้ในแนวใหม่นั้น มุ่งหวังให้ผู้เรียนเป็น คนดี คนเก่ง และมีความสุข ดังนั้น กระบวนการจัดการ

ศึกษา ต้องเกื้อหนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาได้ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ กิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องเอื้อต่อสภาพจริงในชีวิตของผู้เรียน ในชุมชนและสังคมท้องถิ่น มุ่งสร้างบรรยากาศที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต โดยใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอก ศูนย์การศึกษา โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น มีความสำคัญมากในการสร้างประสบการณ์เรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้ตลอดชีวิต และที่สำคัญการศึกษาตลอดชีวิตจะเกิดขึ้นได้ จะต้องอาศัยความร่วมมือทั้งสองฝ่าย ทั้งแหล่งเรียนรู้ รวมทั้ง ประชาชนในท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึง แนวทางในการปฏิบัติด้านการบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ ในศูนย์การศึกษาและในท้องถิ่น เพื่อเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ว่า ศูนย์การศึกษา ต้องกำหนดนโยบายและมาตรการ ครูผู้สอนและผู้เรียน ร่วมกันวางแผน สำรวจ และใช้แหล่งเรียนรู้ ทั้งในศูนย์การศึกษาและท้องถิ่น มาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชา/กลุ่มวิชาต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถานที่เวลาเรียน เพื่อประโยชน์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ศูนย์การศึกษา สามารถดำเนินการตามขั้นตอนของวงจรเดิมได้

จากการบริหารแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา ดังกล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การบริหาร แหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา สามารถกระทำได้โดย การนำแหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ เป็นบุคคล สมาคม สถานที่ สถาบัน หน่วยงาน และแหล่งความรู้ที่เป็นเทคโนโลยี กิจกรรม วัฒนธรรมและประเพณี มาใช้ในการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพ โดยสามารถนำแหล่งเรียนรู้ดังกล่าว เข้ามาใช้ประโยชน์ในศูนย์การศึกษา หรือนำนักเรียนออกไปใช้แหล่งเรียนรู้ภายนอก ศูนย์การศึกษา การจัดแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา ในด้านอุทยานการศึกษา แหล่งพิพิธภัณฑ์ ห้องเรียนและห้องต่างๆ ศูนย์วิชาต่างๆ ศูนย์วิทยบริการ แหล่งธรรมชาติภายใน ศูนย์การศึกษา ห้องสมุด ห้องเรียนธรรมชาติ ห้องเรียนวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ทรัพยากรสารสนเทศ และแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่แล้ว เป็นการยกระดับสรรพกำลังของบุคลากรภายในศูนย์การศึกษาในการออกแบบบริหารจัดการ และการจัดกิจกรรมในแหล่งเรียนรู้ จัดบริการแหล่งเรียนรู้เพื่อการศึกษาในรูปแบบต่างๆ กิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา และการจัดกิจกรรมลักษณะต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ให้มากที่สุด

3. สภาพและปัญหา

3.1. ความหมายของสภาพ

นักวิชาการให้ความหมายของคำว่า "สภาพ" ไว้ดังนี้

คมกฤช คัมภีรานนท์ (2546, หน้า 7) กล่าวว่า สภาพ หมายถึง สภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับการดำเนินการบริหาร

ทวน เทียงเจริญ (2546, หน้า 9) กล่าวว่า สภาพ หมายถึง ระดับการปฏิบัติงานที่เป็นจริงเกี่ยวกับการบริหาร

บุญเลิศ รอดเชื้อ (2547, หน้า 7) กล่าวว่า สภาพ หมายถึง สภาพที่พบหรือที่
เป็นอยู่ในการดำเนินการบริหารงาน

แม็คเน็ล (Mcneil, 1977, p.74) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า สภาพ หมายถึง
สิ่งต่างๆ ที่สอดคล้องกัน ระหว่างพฤติกรรมหรือเจตคติของผู้เรียน ในสภาพที่ยอมรับกับสภาพ
ที่ได้จากการสังเกต

คาฟแมน (Kaufman, 1981, p.343) กล่าวถึง สภาพ หมายถึง สิ่งที่เป็นอยู่
หรือกำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน เป็นผลผลิตหรือผลลัพธ์ที่สามารถวัดได้ในแต่ละจุดประสงค์
หรือเป้าหมาย

สตีเวิร์ส และ พอร์เตอร์ (Steers & Porter, 1991, p.245) กล่าวว่า สภาพ
หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นจากความสมดุลภายใน ที่ทำให้แต่ละบุคคล ต้องการดำเนินการในลักษณะ
ต่างๆ เพื่อให้สภาพมีความสมดุลตามปกติ

ฮอดจ์กินสัน (Hodgkinson, 1991, p.94) ได้ให้คำจำกัดความว่า สภาพ คือ
สิ่งที่เป็นอยู่ ดำรงอยู่ หรือคงอยู่ในปัจจุบัน ที่มีความสอดคล้องกันและมีความสมดุล

สรุปได้ว่า สภาพ หมายถึง สภาพที่เป็นอยู่จริง หรือสภาพที่เป็นจริงของการ
ดำเนินงานนั้นๆ เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน มีความสอดคล้องกับสิ่งที่ปฏิบัติอยู่ และเป็นไป
ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อให้เกิดการพัฒนา

3.2. ความหมายของปัญหา

เพชรมณี วิริยะสีบพงศ์ (2536, หน้า 10) สรุปไว้ว่า ปัญหา หมายถึง ความ
แตกต่างระหว่างสถานการณ์ที่เป็นจริง กับสภาพการณ์ที่พึงประสงค์

สอ เสถบุตร (2544, หน้า 1133) กล่าวว่า พลือบเบ้ม (problem) หมายถึง 1)
ปัญหา เช่น ปัญหาเรื่องคนไม่มีงานทำนั้นแก้ไขไม่ได้ (the problem of unemployment is
insoluble) 2) โจทย์ เช่น ครูให้ทำบทสร้าง (ในเรขาคณิต) หนึ่งบท (the teacher set them
problem and one theorem) 3) เป็นปัญหา, ยากที่จะฝึกหัด, แนะนำ เช่น เขาเป็นเด็กมี
ปัญหา (he is a problem child)

จงจัด จันทบ (2545, หน้า 6) กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง สภาพการณ์ที่เป็น
อุปสรรค หรือสภาพที่ไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง จะต้องมีการแก้ไข ปรับปรุงให้ดีขึ้น

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 175-176) ได้ให้คำจำกัดความ ของคำว่า
ปัญหา หมายถึง สภาพคับข้องใจในสถานการณ์ที่ บุคคลจะต้องตัดสินใจเลือกเพียงอย่างใด
อย่างหนึ่งในเงื่อนไขที่ปรารถนา หรือไม่ปรารถนาในเวลาเดียวกัน

คมกฤษ คัมภีรานนท์ (2546, หน้า 7) ได้กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง อุปสรรค
หรือข้อขัดข้องเกี่ยวกับกระบวนการบริหาร

ทวน เทียงเจริญ (2546, หน้า 9) ได้กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง อุปสรรคหรือ
ข้อขัดข้องเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน

บุญเลิศ รอดเชื้อ (2547, หน้า 7) ได้กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง สภาพที่พบ หรือที่เป็นอยู่ อันเป็นอุปสรรคต่อการบริหาร

ฮูเบอร์ (Huber 1980,p.112) ให้ความหมายว่า ปัญหา คือ ความแตกต่าง ระหว่างสภาพการณ์ที่เป็นจริง และสภาพการณ์ที่พึงประสงค์

เคมมานิ (Khemmani,1990, p.192) ให้ความหมายว่า ปัญหา คือ ผลต่าง ระหว่างสิ่งที่ควรจะเป็น หรือสิ่งที่คาดหวังไว้ กับสิ่งที่กำลังเป็นอยู่จริง

ฮอย และ มิสเกล (Hoy & Miskel, 2001, p.336) กล่าวว่า ปัญหา หมายถึง ความไม่พึงพอใจ ที่มีความจำเป็นต้องเอาใจใส่ดูแล และยังเป็นความแตกต่างของวิธีการ แก้ปัญหา และการเลือกวิธีการแก้ปัญหา ปัญหาอาจจะนำไปสู่หรืออาจไม่นำไปสู่การแก้ปัญหา และปัญหาอาจได้รับการแก้ไขหรือไม่ได้รับการแก้ไข เมื่อวิธีการแก้ปัญหานั้นถูกนำไปใช้

สรุปได้ว่า ปัญหา หมายถึง สภาพการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ ที่บุคคลมีความคิดเห็นไม่ ตรงกัน มีอุปสรรคหรือข้อขัดข้องในการดำเนินงาน แต่ต้องตัดสินใจเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่ง จะทำให้ส่งผลกระทบต่อการทำงานนั้นๆ

4. วงจรเดมिंग (Deming Cycle)

4.1 ความหมายของวงจรเดมिंग

นักวิชาการและนักการศึกษา ได้กล่าวถึง ความหมายของ วงจรเดมिंगหรือ วงจรคุณภาพ ไว้ดังนี้

นรินทร์ เนาวประทีป (2540, หน้า 3) ได้กล่าวไว้ว่า การควบคุมคุณภาพ หมายถึง กระบวนการที่ได้จัดทำขึ้นเพื่อให้ได้คุณภาพของผลิตภัณฑ์ ตามที่กำหนดมาตรฐานไว้ รวมทั้ง คอยติดตามแก้ไข ไม่ให้ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตออกมามีข้อบกพร่องและเสียหาย

วรภัทร ภูเจริญ (2541, หน้า 27) กล่าวว่า วงจรควบคุมคุณภาพ หมายถึง ระบบการบริหารงาน ที่มีคุณภาพเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายระบบหนึ่ง ประกอบด้วย ขั้นตอน การวางแผน (plan) การปฏิบัติตามแผน (do) การตรวจสอบหรือการประเมินผล (check) การนำผลการประเมินย้อนกลับไปปรับปรุงแก้ไขการทำงาน (act) การใช้วงจรคุณภาพ ต้องดำเนินการอย่างมีวินัยให้ครบวงจรหมุนเวียนไปไม่มีหยุดหย่อน

วีรพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์ (2541, หน้า14) กล่าวว่า การควบคุมคุณภาพ คือ เทคนิคในเชิงระดับปฏิบัติการและกิจกรรมเกี่ยวเนื่องอื่น ๆ ที่จัดทำหรือนำมาใช้ เพื่อการบรรลุ ข้อกำหนดทางด้านคุณภาพ

วิบูลย์ คงมัน (2548,หน้า14) กล่าวว่า วงจรควบคุมคุณภาพ หมายถึง กระบวนการบริหารงานหรือการจัดระบบการทำงาน ให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผลผลิตที่ออกมา มีคุณภาพได้มาตรฐานตรงตามเป้าหมายที่กำหนด

จากการศึกษา ความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า วงจรเดมिंगหรือวงจรคุณภาพ หมายถึง กระบวนการบริหารงานเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพ และคุณภาพของการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุข้อกำหนดตามเป้าหมายด้านคุณภาพ

4.2 แนวคิดของวงจรเดมिंगและการจัดการคุณภาพ

สมุน อมรวิวัฒน์, และคนอื่นๆ (2544, หน้า 11-12) กล่าวไว้ว่า แนวคิดของ วงจรเดมिंग (Deming Cycle : PDCA) นี้ ดร.วอลท์เตอร์ ชิวฮาร์ต เป็นผู้พัฒนาขึ้นเป็นคนแรก ในปี ค.ศ. 1939 และ ดร.เอ็ดวาร์ด เดมिंग เป็นผู้นำมาเผยแพร่ในประเทศญี่ปุ่น เมื่อปี ค.ศ. 1950 จนเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในชื่อ วัฏจักรเดมिंगหรือวงจรเดมिंग (Deming Cycle) หรือวงจร ควบคุมคุณภาพ (Quality Control Circle : PDCA) จุดมุ่งหมายของวงจรเดมिंग ซึ่งเป็นกิจกรรม พื้นฐานในการบริหารคุณภาพ ต้องการปรับปรุงการทำงานในแต่ละรอบของ วงจรเดมिंग อย่าง ต่อเนื่อง มีระบบและมีการวางแผนพัฒนาต่อไปเรื่อยๆ โดยมีหลักการบริหาร 4 ขั้นตอน ดังนี้

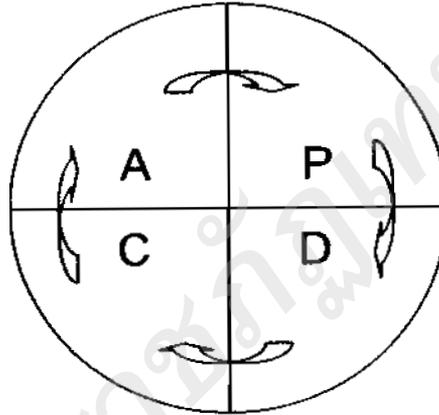
ขั้นที่ 1 การวางแผน จะช่วยพัฒนาความคิดต่างๆ เพื่อนำไปสู่รูปแบบที่เป็นจริงขึ้นมาในรายละเอียดให้พร้อมในการเริ่มต้น ลงมือปฏิบัติ ดังนั้น การวางแผน จึงต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยละเอียดรอบคอบ เพื่อให้ได้แผนที่สมบูรณ์และดีที่สุด โดยกำหนดขอบเขตของปัญหาให้ชัดเจน กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย กำหนดวิธีการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายให้ชัดเจนถูกต้อง แม่นยำที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ขั้นที่ 2 การดำเนินงาน หรือการปฏิบัติตามแผน ประกอบด้วย การทำงาน 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การวางแผนกำหนดการ ในระยะนี้ มีการแยกแยะกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องการทำ กำหนดเวลาที่คาดว่าจะต้องใช้ในกิจกรรมแต่ละอย่าง และการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ระยะที่ 2 การจัดการโดยเชิญผู้เชี่ยวชาญหลายแขนง จากแหล่งต่างๆ มาช่วยและประสานงานให้กับฝ่ายต่างๆ ระยะที่ 3 พัฒนาความสามารถในการทำงานของผู้ร่วมงาน โดยการทำให้ผู้ร่วมงานเข้าใจถึงงานทั้งหมด ทราบเหตุผลที่ต้องกระทำ และสามารถใช้ดุลยพินิจที่เหมาะสมในการทำงานร่วมกัน

ขั้นที่ 3 การตรวจสอบ จะทำให้ทราบสถานการณ์ของงานที่เป็นอยู่ เปรียบเทียบกับสิ่งที่วางแผนไว้ โดยมีกระบวนการดังนี้ กำหนดวัตถุประสงค์ของการตรวจสอบ รวบรวมข้อมูล พิจารณากระบวนการทำงานเป็นตอนๆ เพื่อแสดงจำนวนและคุณภาพของผลงานที่ได้รับในแต่ละขั้นตอน เปรียบเทียบกับที่ได้วางแผนไว้ การรายงานและการเสนอผล การประเมินโดยรวม

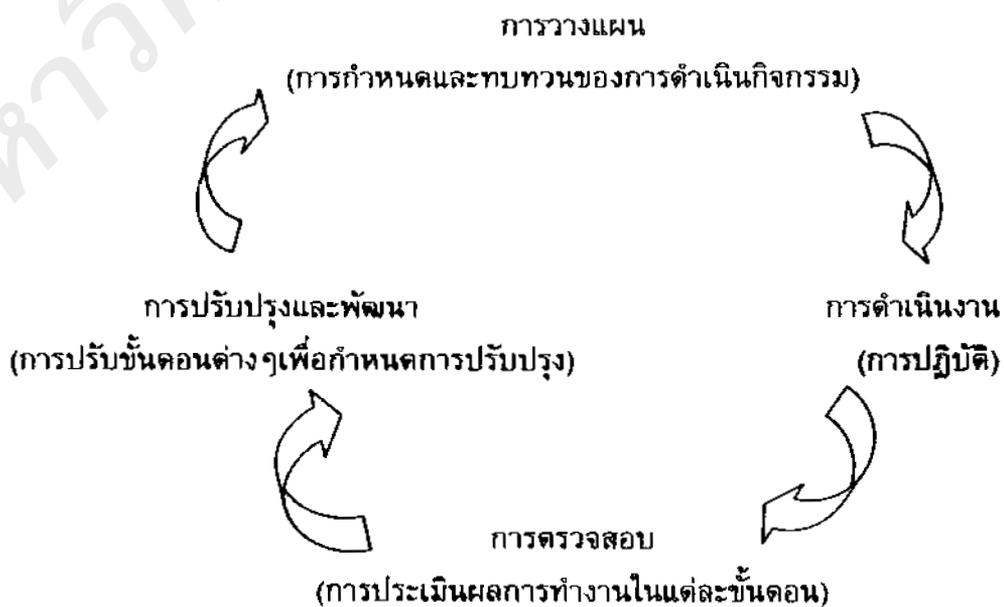
ขั้นที่ 4 การปรับปรุงและพัฒนา จากผลการตรวจสอบ หากพบว่า เกิดปัญหา อุปสรรคและข้อบกพร่อง ทำให้งานที่ได้ไม่ตรงตามเป้าหมายหรือผลงานไม่ได้มาตรฐาน จะต้องวิเคราะห์หาสาเหตุ เพื่อวางแผนปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น หรือการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาคามลักษณะปัญหาที่ค้นพบ โดยอาจใช้มาตรการดังนี้ การทบทวนนโยบาย การปรับปรุงระบบ หรือวิธีการทำงาน การประชุมแก้ไขกระบวนการทำงาน หากประสบผลสำเร็จ ก็จะวางแผน

ปรับปรุงให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไปเรื่อยๆ วงจรเดมิ่ง จึงเป็นวงจร ที่จะต้องหมุนให้มีการพัฒนาให้ดีขึ้น
 ยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ไม่หยุดนิ่ง ดังภาพ 3

ภาพ 3 วงจรเดมิ่ง (Deming Cycle)

เมย์เลอร์ (Maylor, 1999, pp. 6-7) ได้กล่าวถึง การบริหารงาน จะบรรลุผล
 สำเร็จได้นั้น จะต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังภาพ 4

ภาพ 4 วงจรเดมิ่ง สำหรับการบริหารงาน

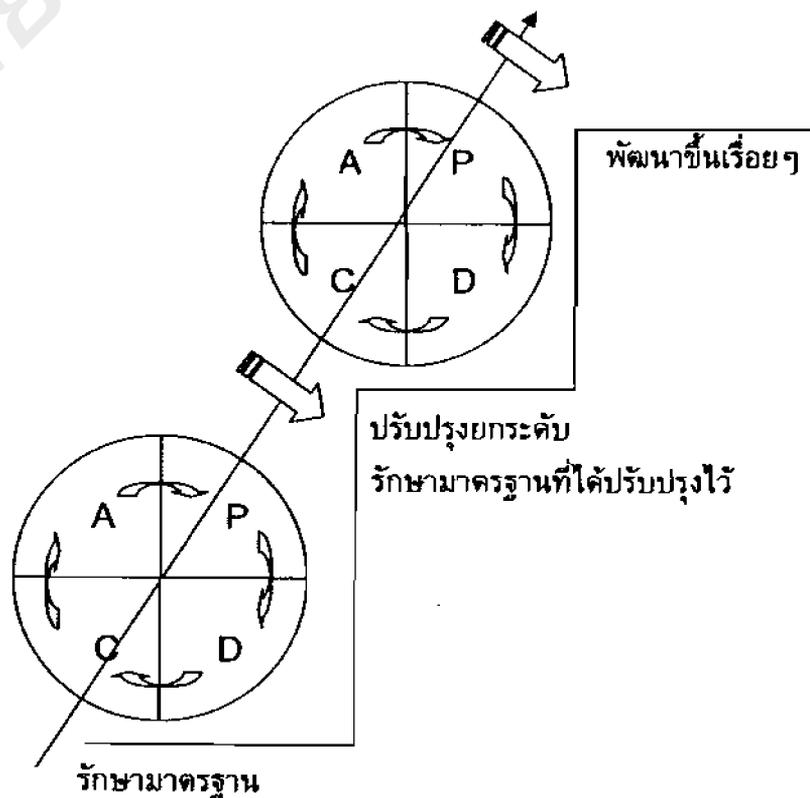
ระยะการวางแผน เป็นระยะที่มีการกำหนดและทบทวนเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของกิจกรรม

ระยะการดำเนินงาน เป็นระยะเวลาที่เริ่มดำเนินการปฏิบัติตามโครงการ

ระยะการตรวจสอบ เป็นระยะที่มีการประเมินผลของการปฏิบัติงาน และผลของการดำเนินงานตามโครงการ

ระยะการปรับปรุงและพัฒนา เป็นระยะที่มีการทบทวนจากรายงาน โดยได้มีการกลับไปพิจารณาถึงความเป็นไปได้ ของโครงการและผู้ที่เกี่ยวข้อง

การเริ่มต้นของงานหรือกิจกรรมต่างๆ เมื่อใช้วงจรเดมिंग จะช่วยให้กิจกรรมมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มจาก การตั้งเป้าหมายด้วยการวางแผน (plan : P) และนำไปสู่การปฏิบัติ (do : D) หลังจากนั้น ทำการตรวจสอบหรือประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผน (check : C) ว่าผลที่ได้นั้น เป็นไปตามที่คาดหวังไว้มากน้อยเพียงใดและนำผลที่ได้จากการประเมินไปดำเนินการต่อตามความเหมาะสม (act : A) หากผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามที่วางแผนไว้ ก็ให้จัดทำมาตรฐานวิธีการดำเนินงานนั้น เพื่อกิจกรรมในลักษณะเดียวกันต่อไป ดังภาพ 5

ภาพ 5 การทำงานของวงจรเดมिंग (PDCA)

จากการศึกษาข้อมูล สรุปได้ว่า วงจรเดิม มีภารกิจหลัก 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การวางแผน ขั้นที่ 2 การดำเนินงานตามแผน ขั้นที่ 3 การตรวจสอบผลการปฏิบัติ ขั้นที่ 4 การปรับปรุงและพัฒนา ซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องมีวินัย โดยอาศัยความร่วมมือในการคิด การปฏิบัติ การปรับปรุงแก้ไข เพื่อพัฒนางานอย่างมีระบบหมุนเวียนไปอย่างต่อเนื่องไม่สิ้นสุด

4.3. ประโยชน์ของวงจรเดิม

กรมวิชาการ (2544, หน้า 29) ได้กล่าวถึง การประกันคุณภาพการศึกษา ซึ่งได้นำวงจรควบคุมคุณภาพการศึกษา พีดีซีเอ มาใช้ในการประกันคุณภาพการศึกษา มีประโยชน์ ต่อนักเรียน โรงเรียน ศูนย์การศึกษา ประชาชน หน่วยงานและสังคม ดังนี้ 1) นักเรียนมีความรู้ความสามารถ มีคุณลักษณะต่างๆ ครอบคลุมตามหลักสูตรมาตรฐานการศึกษา และสอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน 2) โรงเรียนมีทิศทางการจัดการศึกษาที่ชัดเจน ตามมาตรฐานกลางที่กำหนดโดยมีระบบบริหารคุณภาพ มีการทำงานที่เป็นมาตรฐานจากความร่วมมือของบุคลากรทุกฝ่าย มีการแสดงความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาที่สามารถตรวจสอบได้อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง 3) ชุมชนมีความมั่นใจในการจัดการศึกษาของโรงเรียน เข้าร่วมจัดการศึกษา และส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียน 4) ศูนย์การศึกษาและหน่วยงานที่รับผู้จบการศึกษามีความมั่นใจและพึงพอใจในคุณภาพของผู้จบการศึกษา รับนักศึกษาเข้าศึกษาต่อหรือทำงาน 5) สังคมมั่นใจในการจัดการศึกษาและมีหลักประกันคุณภาพของการจัดการศึกษา และการรายงานผลกับสาธารณชน

การนำวงจรเดิม ไปสู่การปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จนั้น ผู้บริหารศูนย์การศึกษา ครู และเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง กับแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา จะต้องผนึกกำลังรวมกันเป็นหนึ่งเดียว เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน มิฉะนั้นแล้ว อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จ และเสื่อมลง ในที่สุด ซึ่งเป็นสภาพที่เกิดขึ้นกับศูนย์การศึกษาเป็นส่วนใหญ่ วงจรเดิมหรือวงจรควบคุมคุณภาพ จะช่วยให้การบริหารงาน เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ โดยมีขั้นตอนดังนี้ คือ การวางแผน การดำเนินงานหรือการปฏิบัติ การตรวจสอบหรือการติดตามผล และการปรับปรุงและพัฒนา ในการพัฒนาการศึกษา ต้องอาศัยบุคลากรทุกระดับ ที่ปฏิบัติงานในศูนย์การศึกษา ตลอดจน ครอบครัวและชุมชนแวดล้อม ในส่วนที่เป็นความรับผิดชอบของศูนย์การศึกษา ในการจัดและการบริหารแหล่งเรียนรู้ นั้น ผู้บริหารศูนย์การศึกษา ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด จะต้องเล็งเห็นถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ ต้องร่วมมือร่วมใจกันทำงาน โดยอาศัยวงจรเดิม หรือวงจรควบคุมคุณภาพ เพื่อขับเคลื่อนระบบการบริหารแหล่งเรียนรู้ภายในศูนย์การศึกษา ไปสู่การพัฒนาเด็กและเยาวชนไทย ให้เป็นทั้งคนดี มีปัญญา มีความสุขในการเรียนรู้ และการดำรงชีวิต มีจิตสำนึกรักชาติอย่างแท้จริง

5. การบริหารตามแนวคิดของเคมิ่ง

5.1 การวางแผน (plan : P)

5.1.1 ความหมายของการวางแผน

มีนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึง ความหมายของการวางแผน ไว้ดังนี้ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2538, หน้า 238) ได้กล่าวไว้ว่า การวางแผนคือ การวางรูปแบบภาวะที่ต้องการในอนาคต ด้วยการกำหนดแนวทางปฏิบัติ หรือกิจกรรมที่เห็นว่าดีที่สุด สำหรับความสำเร็จที่ต้องการ เป็นการสร้างสมมติฐาน สำหรับอนาคต โดยการพิจารณาข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

พยอม วงศ์สารศรี (2538, หน้า 65) กล่าวว่า การวางแผน หมายถึง ความพยายามที่เป็นระบบ คัดสนใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด สำหรับอนาคต เพื่อให้องค์การบรรลุผลที่ปรารถนา

อัจฉรา โพธิยานนท์ (2539, หน้า 212) กล่าวถึง กระบวนการวางแผน หรือการวางแผน คือ ความพยายามที่เป็นระบบ เพื่อคัดสนใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด

นิรมล กิติกุล (2542, หน้า 63) กล่าวว่า การวางแผน เป็นการหาทางเลือกที่ดีที่สุด ในการปฏิบัติงาน โดยใช้ปัจจัยต่างๆ ที่มีอยู่ให้เกิดผล ตามเป้าหมายมากที่สุด หรือเป็นกระบวนการในการตัดสินใจล่วงหน้า เพื่อเลือกแนวทางสำหรับอนาคตว่าจะทำอะไร อย่างไร เมื่อใด และใครเป็นผู้ทำ

สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์ (2542, หน้า 39-41) กล่าวถึง การวางแผนว่า ช่วยพัฒนาความคิดต่างๆ เพื่อนำไปสู่รูปแบบที่เป็นจริงขึ้นมาในรายละเอียด พร้อมในการเริ่มต้นปฏิบัติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544, หน้า 17-28) กล่าวว่า ในการวางแผน จะต้องมีการกำหนดเป้าหมายหรือมาตรฐานการศึกษา การจัดลำดับความสำคัญของเป้าหมาย มีการกำหนดแนวทางการทำงาน กำหนดระยะเวลา กำหนดงบประมาณ และกำหนดผู้รับผิดชอบ

ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์ (2543, หน้า 59) กล่าวว่า การวางแผน เป็นกระบวนการของการใช้ความคิด และการตัดสินใจ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ที่จะทำ แล้วหาขั้นตอนการปฏิบัติ และวิธีการปฏิบัติ เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรทางการบริหาร อันประกอบด้วย คน เงิน วัสดุและการจัดการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ไว้หลายๆ วิธี แล้วตัดสินใจเลือกขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมที่สุด

สุมน อมรวิวัฒน์, และคนอื่นๆ (2544, หน้า 11-12) ได้กล่าวถึง การวางแผนว่า จะช่วยพัฒนาความคิดต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่รูปแบบที่เป็นจริงขึ้นมาในรายละเอียดให้

พร้อมในการเริ่มต้นลงมือปฏิบัติ ดังนั้น การวางแผน จึงต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูล โดยละเอียด รอบคอบ เพื่อให้ได้แผนที่ดีและสมบูรณ์ที่สุด โดยกำหนดขอบเขตของปัญหาให้ชัดเจน กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย และกำหนดวิธีการ ที่จะบรรลุถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ให้ถูกต้องแม่นยำที่สุด เท่าที่จะเป็นไปได้

คุนต์ซ, และโอดอนเนล (Koontz & O' Donnell, 1970, p.81) ได้กล่าวว่า การวางแผน คือ การตัดสินใจล่วงหน้าว่า จะทำอะไร ทำอย่างไร ทำเมื่อใด และใครเป็นผู้ทำการวางแผน จึงเป็นตัวเชื่อมโยงไปสู่สภาพการณ์ในอนาคตที่พึงปรารถนา

กูลิค (Gulick, 1973, p.13) ได้กล่าวถึง การวางแผน คือ การวางแผนโครงการเกี่ยวกับสิ่งที่จะต้องทำ และวิธีการที่จะต้องทำให้บรรลุวัตถุประสงค์

โคเฮน (Cohen, 1977, p.92) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การวางแผน เป็น การกำหนดเป้าหมาย วิธีแก้ปัญหาที่จะบรรลุเป้าหมาย โดยมีการประเมินผลการใช้ทรัพยากร และการนำแผนไปปฏิบัติ

เจนนิง (Jenning, 1980, p.33) ให้ความหมายไว้ว่า การวางแผนเป็นการเตรียมการที่จะดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบายที่กำหนดไว้

คาสต์, และ โรเซนไวท (Kast, & Rosenzweig, 1985, pp.435-436) กล่าวถึง การวางแผน ว่าเป็น กระบวนการพิจารณาข้อมูลด้านต่างๆ เพื่อตัดสินใจล่วงหน้า ใช้ดุลยพินิจในการกำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย โครงการและวิธีปฏิบัติ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์นั้น

พูทท์ (Putti, 1987, p.97) ให้ความหมายไว้ว่า การวางแผน เป็นการคาดการณ์ถึงหน้าที่การบริหารอย่างต่อเนื่อง รวมถึง กระบวนการรับรู้ การวิเคราะห์ การได้รับความรู้ โดยได้รับความรู้จากการสื่อสาร การตัดสินใจและการดำเนินการ

เฮร์เบิร์ต, และ กุลเลท (Herbertn, & Gullett, 1987, p.7) ให้ความหมายว่า การวางแผน เป็นการกำหนดความสำเร็จล่วงหน้า ที่วิเคราะห์ข้อมูล จากการตัดสินใจที่ผ่านมาและประเมินถึงอนาคต

สทริปลิง (Stribling, 1993, p.8) ให้ความหมายไว้ว่า การวางแผน เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้อเสนอในอนาคต เกี่ยวกับการประเมินข้อเสนอต่างๆ การวางแผน เป็นเรื่องของความคิดที่มีเหตุผล ให้สามารถปรับใช้ได้ในอนาคต และใช้ได้กับเรื่องต่างๆ ที่ผู้วางแผนหรือหน่วยงานกระทำอยู่ ทั้งมีการควบคุมการดำเนินงานนั้นด้วย

ซัง ชิง ยิน (Cheng Cheong Yin, 1996, p.157) ได้กล่าวถึง การวางแผนว่า คือ การเลือกและเชื่อมโยงข้อมูล การตั้งและการใช้สมมติฐานเกี่ยวกับอนาคต เพื่อคาดการณ์และกำหนดกิจกรรม เสนอแนะ ซึ่งเชื่อว่าจะนำไปสู่ผลที่ต้องการ

จากการศึกษา ความหมายดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า การวางแผน หมายถึง การวิเคราะห์ข้อมูลโดยละเอียดรอบคอบ กำหนดขอบเขตของปัญหา วัตถุประสงค์ เป้าหมาย รวมทั้ง วิธีการที่จะทำให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน ถูกต้องแม่นยำ เป็นการ

วางแผนงานในการปฏิบัติงาน ที่จะกระทำในอนาคตอย่างเป็นระบบ เพื่อให้องค์กรบรรลุผลสำเร็จตามที่ต้องการ

5.1.2 ขอบข่ายด้านการวางแผน

นิตย สัมภาษณ์ (2535, หน้า 101-103) ได้สรุปหลักการและขั้นตอนของวงจรเดมिंग ว่าเป็นกิจกรรมที่สร้างคุณภาพมี 4 ขั้นตอน ที่เปรียบเสมือน 4 ส่วนของวงล้อ ที่หมุนไปตลอดระยะเวลาของการดำเนินโครงการสู่ความก้าวหน้า คือ “คุณภาพของงาน” ควบคู่กันไป “คุณภาพชีวิตของการทำงาน” นิยมเรียก วงจรเดมिंगว่า พีดีซีเอ ซึ่งหมายถึง 1) การวางแผน (plan : P) 2) การลงมือปฏิบัติ (do: D) 3) การตรวจสอบ (check : C) และ 4) การปรับปรุงและพัฒนา (act : A)

ชุมศักดิ์ อินทร์วิทย์ (2536, หน้า 85) กล่าวว่า กระบวนการวางแผนงาน ในโรงเรียน จะเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องกัน ตั้งแต่ ลำดับขั้นตอนกิจกรรมรวมทั้ง บทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งในรูปหน่วยงานรับผิดชอบ การวางแผนงาน ในโรงเรียน คณะกรรมการ การวางแผนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวางแผน ในแต่ละขั้นตอนอย่างเหมาะสม ชัดเจนและเป็นระบบ ในการวางแผนงานนั้น จะต้องมีส่วนที่สัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องและมีระบบ ดังนี้ 1) ขั้นตอนการเตรียม ซึ่งประกอบด้วย การทำความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องกับ แผนการจัดเตรียมงบประมาณ เพื่อการดำเนินการและการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดทำแผน 2) ขั้นตอนการวางแผน ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูล สภาพปัจจุบัน ปัญหาขององค์กร การจัดลำดับสำคัญของปัญหา การทำแผนงานและโครงการ ที่ผสมผสานกันอย่างเหมาะสม การนำเสนอแผนงานต่อผู้เกี่ยวข้อง เพื่อขอความเห็นชอบ 3) ขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน ซึ่งเป็นการนำแผนไปสู่การปฏิบัติตามลักษณะกิจกรรมที่กำหนด โดยการประสานงานกับผู้รับผิดชอบดำเนินการ รวมทั้งการติดตามเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค 4) ขั้นตอนประเมิน ปรับแผนและจัดทำแผนใหม่ เป็นการติดตามผลการปฏิบัติงานทั้ง ระหว่างการดำเนินการ และเมื่อสิ้นสุดโครงการ และนำผลการดำเนินงานมาวิเคราะห์ เพื่อปรับปรุงข้อบกพร่อง หรือจัดทำแผนการดำเนินการใหม่

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช (2538, หน้า 238) ได้กล่าวถึงขั้นตอนของ การวางแผนไว้ ดังนี้ 1) การกำหนดเป้าหมาย หมายถึง การกำหนดความสำเร็จหรือสถานการณ์ที่ต้องการสำหรับอนาคต 2) ประเมินความสามารถที่แท้จริง โดยพิจารณาสถานการณ์ที่เป็นจริงในปัจจุบันแล้วนำมาเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่กำหนด 3) พิจารณาปัจจัยและสภาพแวดล้อมที่จะสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จของเป้าหมาย 4) จัดทำแผน เป็นการตัดสินใจเลือกทางที่เหมาะสมที่สุด สำหรับความสำเร็จของเป้าหมายและกำหนดกิจกรรมขึ้นเป็นแผนงาน

วิฑูรย์ สิมะโชติ (2538, หน้า 29) กล่าวว่าไว้ว่า แผนงานที่มีประสิทธิภาพและได้ผล จะต้องมาจากกระบวนการ วางแผนงาน ที่มีเหตุผลเป็นลำดับขั้นตอน

ผู้วางแผน ต้องดำเนินการใน 7 ขั้นตอน ดังนี้ 1) กำหนดวัตถุประสงค์ (ระบุปัญหา) เป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการวางแผน จึงต้องระมัดระวัง ไม่ให้วัตถุประสงค์ขัดแย้งกับนโยบายระดับสูงหรือแผนงานรวมขององค์กร ควรพิจารณาว่า แผนงานใหม่จำเป็นหรือไม่ แผนงานที่มีอยู่แล้วสามารถใช้หรือแก้ไขได้หรือไม่ 2) รวบรวมข้อมูลและข้อจำกัด ซึ่งเป็นการรวบรวมนโยบาย แผนงานที่มีอยู่แล้ว รวมทั้ง สิ่งที่คาดการณ์ไว้ล่วงหน้า และข้อเท็จจริงของข้อมูลต่างๆ ซึ่งจำเป็นต่อการวางแผน ในขณะที่ข้อจำกัดอาจ ได้แก่ นโยบายจำเพาะ กำหนดเวลา งบประมาณ หรือปัญหาแรงงาน 3) วิเคราะห์ข้อมูล ผู้วางแผน จะต้องจัดระเบียบและแยกข้อมูลออกเป็นส่วนๆ ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูล ที่ไม่เกี่ยวข้องจะถูกตัดทิ้งไป การวิเคราะห์อาจทำให้ผู้วางแผน ต้องรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมก็ได้ 4) กำหนดแผนงาน ผู้วางแผนจำเป็นต้องเลือกแผนงานที่แตกต่างกันเท่าที่เป็นไปได้ ซึ่งสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ บางครั้ง ปรากฏว่า แผนงานที่ดีที่สุดจะถูกมองข้ามไป เพราะเร่งร้อน จึงสมควรพิจารณากำหนดหลาย ๆ ขั้นตอนไว้ก่อน 5) เลือกแผนงานที่ดีที่สุด จากทางเลือกทั้งหมด ถือเป็นกระบวนการตัดสินใจที่ดีที่สุดของการวางแผน ถ้าขั้นตอนก่อนหน้า ที่จะกระทำอย่างมีประสิทธิภาพ ขั้นตอนนี้จะขั้นตอนที่ง่ายที่สุดของกระบวนการทั้งหมด การเลือกแผนงานที่ดีที่สุดนั้น อาจใช้การวิเคราะห์ปัญหา โดยการใช้รายการตรวจสอบ เช่น ทางเลือกแต่ละทางเลือก สอดคล้องกับวัตถุประสงค์เพียงใด มีผลกระทบต่อ แผนงานและการปฏิบัติงานอื่น อย่างไร มีความแตกต่างในเรื่อง ของความยุ่งยากซับซ้อนระหว่างทางเลือกหรือไม่ มีความยืดหยุ่นของแต่ละทางเลือกเพียงใด ผู้ที่เกี่ยวข้องให้การยอมรับในแต่ละทางเลือกอย่างไรบ้าง ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์และความช่วยเหลือมากน้อยเพียงใด และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างความเสี่ยงกับผลกำไร ของแต่ละทางเลือกเป็นอย่างไร หรือในเรื่องผลกำไรกับการลงทุนเป็นอย่างไร 6) กำหนดแผนงานย่อย สิ่งนี้อาจจำเป็นหรือไม่ก็ได้ ถ้าแผนงานใหม่มีความซับซ้อนก็ควรจะมีแผนงานสำหรับแต่ละงาน หรือกิจกรรมสนับสนุน 7) ทบทวนคิดตามผล ในขั้นตอนนี้เพื่อยืนยันว่า แผนงานมีการปฏิบัติอย่างไรได้ผลตรงตามเวลาหรือไม่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการควบคุมที่แท้จริง

ศุภศักดิ์ พงษ์อนันต์, อารยา เจริญกุล, และวีณา ไชยิตสรังคกุล (2541, หน้า 4-7) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบในการดำเนิน การวางแผนไว้ ดังนี้ 1) วัตถุประสงค์และเป้าหมาย วัตถุประสงค์ คือ ความต้องการของแผนงาน ซึ่งเป็นแนวทางกว้างๆ ในเชิงคุณภาพ การกำหนดวัตถุประสงค์ ต้องชัดเจนและคำนึงถึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้ คือ ควรเริ่มจากการระบุปัญหา และแปลงปัญหามาเป็นวัตถุประสงค์ของแผน รู้ถึงสาเหตุต่างๆ ที่ส่งผลให้เกิดปัญหาจากวัตถุประสงค์ ต้องสามารถกำหนดได้ว่า จะดำเนินการอะไร เพื่อบรรลุตามจุดมุ่งหมาย ต้องสามารถรู้ได้ว่า ต้องการผลลัพธ์อะไร จะต้องสามารถกำหนดมาตรการเพื่อชี้วัดผลสำเร็จได้ ส่วนเป้าหมาย คือ ความต้องการตามแผนงาน ซึ่งเป็นแนวทางที่เจาะจงในเชิงปริมาณและสามารถวัดผลได้ชัดเจน 2) วิธีการดำเนินงาน คือ กิจกรรมหรืองานต่างๆ ที่จำเป็นต้องมีการปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ กิจกรรมทุกกิจกรรมที่ต้องทำควร

แยกแยะให้ชัดเจน กำหนดผู้รับผิดชอบ เวลาที่เริ่มต้นและสิ้นสุด ของแต่ละกิจกรรม รวมทั้งพิจารณาถึง ข้อได้เปรียบและข้อเสียเปรียบ ที่มีในการดำเนินงานตามแผนด้วย 3) ระยะเวลาในการดำเนินงาน คือ การระบุระยะเวลาเริ่มต้นของแผนงาน จนถึงเวลาสิ้นสุด ในกรณีที่แผนงานนั้นมีหลายภารกิจ ก็สามารถจะลงรายละเอียดของระยะเวลาในแต่ละภารกิจ ที่ต้องปฏิบัติตามแผนว่า แต่ละภารกิจนั้น ต้องเริ่มต้นและสิ้นสุดเมื่อใด 4) งบประมาณและทรัพยากรที่ต้องใช้ คือ การระบุถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ต้องใช้ เพื่อดำเนินการตามแผนให้บรรลุผล โดยรวมถึงค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับ คน วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ และปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานทั้งหมด 5) ผู้รับผิดชอบ คือ บุคคลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อความสำเร็จของแผนงานนั้น 6) การติดตามผล คือ การบริหารและการวางแผนติดตามความก้าวหน้าของแผน เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงาน 7) ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ คือ การระบุและชี้ถึงข้อดีต่างๆ ที่จะได้รับจากการดำเนินงานตามแผน ซึ่งผลประโยชน์ที่ได้รับอาจอยู่ในรูปตัวเงินหรือไม่ก็ได้

กรมสามัญศึกษา (2543, หน้า 6) ได้กล่าวถึง การวางแผนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ให้เกิดประสิทธิภาพ ซึ่งประกอบด้วย 1) กำหนดกรอบนโยบายการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน 2) กำหนดบุคลากรรับผิดชอบในทุกแหล่งเรียนรู้ 3) มีการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจแก่บุคลากรในโรงเรียน เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ 4) มีการสำรวจข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ 5) โรงเรียนได้ใช้ข้อมูล สารสนเทศในการวางแผน พัฒนาแหล่งเรียนรู้ 6) จัดลำดับความจำเป็นและขั้นตอน ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ 7) มีโครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนอย่างหลากหลาย 8) ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการ

กรมสามัญศึกษา (2544, หน้า 16) ได้กล่าวถึง การวางแผนคือ จุดเริ่มต้นที่สำคัญในการส่งเสริมให้ผู้เรียนและครูผู้สอน ใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและร่วมมือกันจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยคณะกรรมการบริหารหลักสูตรพื้นฐานของโรงเรียน หรือมีการมอบหมายให้คณะกรรมการสำรวจแหล่งเรียนรู้และดำเนินงาน เพื่อจะนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน ตามหลักสูตรของโรงเรียน และจัดทำระบบสารสนเทศของแหล่งเรียนรู้ในระดับโรงเรียน โดยมี องค์ประกอบของการวางแผน 5 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาหลักสูตรและความต้องการของครูและนักเรียน 2) กำหนดยุทธศาสตร์และเป้าหมาย 3) วางแผนร่วมกันระหว่างผู้ให้บริการและผู้ให้บริการ 4) กำหนดโครงการ งานกิจกรรม การจัดแหล่งเรียนรู้ 5) จัดทำแผนปฏิบัติการ

คาฟแมน (Kaufman, 1972, p.82) กล่าวว่า iva การวางแผนในการศึกษา มีขั้นตอนสำคัญดังนี้ 1) กำหนดปัญหา 2) กำหนดแนวทางแก้ปัญหา 3) เลือกแนวทางแก้ปัญหา 4) นำแนวทางแก้ปัญหาที่เลือกไปปฏิบัติ 5) ตรวจสอบประสิทธิภาพของการปฏิบัติ 6) ปรับปรุงแก้ไขผลของการปฏิบัติ

บังฮาร์ท, และ ทูลล์ (Banghart, & Trull, 1973, p.18) ได้กำหนดขั้นตอนในการวางแผนไว้ ดังนี้ 1) กำหนดปัญหา 2) กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา 3) จัดทำแผนเพื่อแก้ไขปัญหา 4) ประเมินแผนที่จัดทำ 5) สื่อสารแผนให้ผู้อื่นรู้และเข้าใจ 6) นำแผนไปปฏิบัติ 7) ประเมินผลการปฏิบัติ

สรุปได้ว่า การวางแผน ในการบริหารแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษานั้น มีขอบข่ายการวางแผน ไว้ดังนี้ 1) การศึกษาและวิเคราะห์ความต้องการของครูและนักเรียนในการใช้แหล่งเรียนรู้ 2) การวิเคราะห์หลักสูตรของสถานศึกษาที่ใช้ในปัจจุบัน 3) การสำรวจแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เพื่อให้ศูนย์การศึกษาได้มีระบบสารสนเทศ ที่เกี่ยวกับการจัดและการบริหารแหล่งเรียนรู้ 4) การเก็บรวบรวมข้อมูล สารสนเทศ ของแหล่งเรียนรู้ โดยมีการจำแนกตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ 5) การแต่งตั้งคณะกรรมการ ในการบริหารแหล่งเรียนรู้ ที่เหมาะสมและมีจำนวนเพียงพอ 6) การกำหนดยุทธศาสตร์ การกำหนดวัตถุประสงค์ และการกำหนดเป้าหมายของการบริหารแหล่งเรียนรู้ 7) คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีส่วนร่วมในการวางแผนการบริหารแหล่งเรียนรู้ 8) การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนงบประมาณ ในการจัดและการบริหารแหล่งเรียนรู้ 9) การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน การจัด และการบริหารแหล่งเรียนรู้ 10) การกำหนดให้มีมาตรฐาน การจัดและการบริหารแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษาอย่างเป็นระบบ

5.2 การดำเนินงาน (do : D)

5.2.1 ความหมายของการดำเนินงาน หรือการปฏิบัติงาน

มีนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวไว้ ดังนี้

นิตย์ สัมมาพันธ์ (2535, หน้า 101) กล่าวว่า การดำเนินงาน หมายถึง การหาความรู้เกี่ยวกับ วิธีการดำเนินการ การลงมือดำเนินการแก้ปัญหา ตามวิธีการที่กำหนดไว้ในแผน รวมถึง การรวบรวมบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และผลลัพธ์ในการดำเนินงาน

ศุภศักดิ์ พงษ์อนันต์, อารยา เจริญกุล, และวิณา โฆษิตสรังกุล (2541, หน้า 7) กล่าวว่า การปฏิบัติงานหรือการปฏิบัติตามแผน เป็นการทำความเข้าใจแผนงานที่กำหนดขึ้น และมอบหมายให้ผู้รับผิดชอบ นำแผนนั้นไปปฏิบัติให้บรรลุผล ซึ่งการปฏิบัติตามแผนจะสำเร็จได้ ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ

สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์ (2542, หน้า 39-41) กล่าวถึง การดำเนินการหรือการปฏิบัติ ประกอบด้วย การทำงาน 3 ระยะ คือ 1) การวางแผนกำหนดการ โดยแยกแยะกิจกรรมต่างๆ กำหนดเวลา ที่คาดว่าจะต้องใช้ในการกิจกรรมแต่ละอย่าง การจัดสรรทรัพยากรต่าง 2) การจัดการแบบแมทริกซ์ (Matrix Management) ซึ่งสามารถดึงผู้เชี่ยวชาญหลายแขนงจากแหล่งต่าง มาร่วมงานได้ 3) การพัฒนาขีดความสามารถในการทำงานของผู้ร่วมงาน

สุนน อมรวิวัฒน์, และคนอื่นๆ (2544, หน้า 11-24) กล่าวถึง การดำเนินการหรือการปฏิบัติตามแผน ประกอบด้วย การทำงาน 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การ

วางแผน กำหนดการ ในระยะนี้ มีการแยกแยะกิจกรรมต่าง ที่ต้องการทำ กำหนดเวลา ที่คาดว่าจะต้องใช้ในกิจกรรมแต่ละอย่าง และการจัดสรรทรัพยากรต่าง ที่ต้องการทำ ระยะที่ 2 การจัดการโดยเชิญผู้เชี่ยวชาญหลายแขนงในสาขาต่างๆ มาช่วยและประสานงานกับฝ่ายต่างๆ และระยะที่ 3 การพัฒนาความสามารถในการทำงานของผู้ร่วมงาน โดยการทำให้ผู้ร่วมงานเข้าใจถึงงานทั้งหมด ทราบเหตุผลที่ต้องกระทำ และสามารถใช้ดุลยพินิจที่เหมาะสมในการทำงานร่วมกัน

จิตการุณ วัชรราชันย์ (2544, หน้า 33) กล่าวว่า การปฏิบัติตามแผน หมายถึง การทำความเข้าใจและมอบหมายงานให้ผู้รับผิดชอบ นำไปปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ และในแนวของการบริหารคุณภาพ การปฏิบัติตามแผน เป็นการดำเนินการตามแผน และขั้นตอนที่วางไว้

ศิริลักษณ์ วงษ์จันทร์หาญ (2545, หน้า 47) กล่าวว่า การปฏิบัติ คือ การรับงานจากหน่วยงานไปจัดทำ บางกรณีจะเป็นการสั่งงาน แต่จะออกมาในรูปแบบของการส่งเสริมให้ดำเนินงานด้วยตนเอง ไม่ว่าจะกระทำโดยวิธีใด ผลก็คือ ต้องประสบความสำเร็จนั่นเอง

สถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ (2547, หน้า 56) กล่าวว่า การดำเนินงานหรือการทำตามระบบ คือ การปฏิบัติงานต่างๆ ตามกระบวนการ วิธีการ และบันทึกข้อมูลที่จำเป็น อันเกิดมาจากการปฏิบัติตามข้อตกลงที่กำหนดไว้ ในบันทึกมาตรฐานของทุกคนในองค์กร หรือผู้ที่รับผิดชอบ ในระบบแต่ละระบบอย่างต่อเนื่องและเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ

สรุปได้ว่า การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงาน หมายถึง การทำความเข้าใจและมอบหมายงานให้ผู้รับผิดชอบนำไปปฏิบัติ บันทึกข้อมูล และดำเนินการแก้ปัญหา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้

5.2.2 ขอบข่ายด้านการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงาน

กรมสามัญศึกษา (2543, หน้า 7) กล่าวถึง แนวทางการดำเนินงานในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา ประกอบด้วย 1) จัดการประชุมและอบรมให้ความรู้แก่บุคลากร ผู้รับผิดชอบแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา 2) เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของแหล่งเรียนรู้ 3) ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา 4) ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา และ 5) ใช้บริการแหล่งเรียนรู้เดิมของชุมชนที่มีอยู่

กรมสามัญศึกษา (2544, หน้า 16) ได้กล่าวถึง แนวทางในการดำเนินงาน หรือการปฏิบัติงาน เพื่อให้การจัดกระบวนการเรียนรู้เกิดประโยชน์สูงสุด และคุ้มค่าต่อผู้เรียนมากที่สุด ศูนย์การศึกษา ควรดำเนินการ ตามขั้นตอนต่อไปนี้ 1) การพัฒนาบุคลากร 2) การจัดหาทรัพยากร สารสนเทศและสื่อเทคโนโลยี 3) การจัดเก็บให้เป็นระบบ 4)

ผลิตคู่มือในการใช้แหล่งเรียนรู้ 5) การจัดให้บริการ 6) การจัดกิจกรรมแนะนำการใช้ และ
 วรรณคดีการใช้แหล่งเรียนรู้ 7) นิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผล

สรุปได้ว่า การดำเนินงานการบริหารแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา มีขอบข่าย
 ดังนี้ 1) การจัดทำโครงการเพื่อบริหารแหล่งเรียนรู้ 2) การประชุมชี้แจงแก่บุคลากร ทำความ
 เข้าใจในรายละเอียดของแผนการบริหารแหล่งเรียนรู้ 3) การประสานการทำงานกับวิทยากรใน
 ท้องถิ่น 4) การประสานงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อขอรับการสนับสนุนทรัพยากรในการจัด
 แหล่งเรียนรู้ 5) การจัดเตรียมบุคลากรดำเนินงานการบริหารแหล่งเรียนรู้ 6) การจัดหา
 สถานที่ จัดทำแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย 7) การจัดสรรงบประมาณ เพื่อบริหารแหล่งเรียนรู้ 8)
 การจัดทำและจัดหาสื่อประกอบแหล่งเรียนรู้อย่างเพียงพอ 9) เครือข่ายในการจัดทำและการ
 บริหารแหล่งเรียนรู้ มีความเชี่ยวชาญสามารถให้คำแนะนำได้ดี 10) การกำหนดระเบียบการ
 บริหารแหล่งเรียนรู้ที่ชัดเจน 11) การจัดและการบริหารแหล่งเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับกลุ่มสาระ
 การเรียนรู้ 12) การจัดกิจกรรมวรรณคดีการใช้แหล่งเรียนรู้ 13) การจัดระบบดูแลและการ
 บำรุงรักษาแหล่งเรียนรู้ 14) การจัดทำสารสนเทศ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นปัจจุบัน 15) การ
 ประชาสัมพันธ์ การจัดและการบริหารแหล่งเรียนรู้ อย่างทั่วถึงกลุ่มเป้าหมายที่จะให้บริการ

5.3 การตรวจสอบ (check : C)

5.3.1 ความหมายของการตรวจสอบ

นิตย สัมมาพันธ์ (2535, หน้า 102) ได้กล่าวไว้ว่า การตรวจสอบ
 หมายถึง การติดตามประเมินผลหรือการตรวจสอบการปฏิบัติงาน เพื่อเปรียบเทียบกับ
 มาตรฐาน ตรวจสอบผลลัพธ์ของการดำเนินงาน เปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน หรือตรวจสอบ
 ผลการแก้ไขปัญหา เปรียบเทียบกับเป้าหมายที่วางไว้

ศิริวรรณ เสรีรัตน์, และคนอื่นๆ (2538, หน้า186) ได้ให้ความหมาย
 ของการตรวจสอบว่า หมายถึง การประเมินผลการปฏิบัติงานและการแก้ไขข้อผิดพลาดเกี่ยวกับ
 การปฏิบัติงาน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่วางไว้

ศุภศักดิ์ พงษ์อนันต์, อารยา เจริญกุล, และวีณา โฆษิตสุรังคกุล
 (2541, หน้า 9) กล่าวว่า การตรวจสอบ หมายถึง การตรวจติดตามและการวัดผลความก้าวหน้า
 ของแผนงาน เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยไม่ได้หมายถึงการจับผิด

สมศักดิ์ สินธุระเวชณี (2542, หน้า 39-41) ได้กล่าวถึง การ
 ตรวจสอบว่า ทำให้รับรู้สภาพการณ์ของงานที่เป็นอยู่ เปรียบเทียบกับสิ่งที่วางไว้

นิรมล กิติกุล (2542, หน้า 179) ให้ความหมายของการตรวจสอบ
 และทบทวนคุณภาพว่า เป็นกระบวนการตรวจตรา สอดส่อง และการแก้ไขการปฏิบัติงานให้
 เป็นไปตามแผนที่วางไว้ โดยอาศัยการประสานงาน พร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลมาแก้ไข
 ข้อบกพร่อง

ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์ (2543, หน้า 269) กล่าวว่า การตรวจสอบและ ทบทวนคุณภาพการศึกษา เป็นกระบวนการประเมินผลการปฏิบัติงาน โดยการเปรียบเทียบกับ มาตรฐานที่กำหนดไว้ และหาแนวทางที่จะแก้ไขข้อผิดพลาดจากมาตรฐานที่วางไว้ ให้บรรลุ เป้าหมาย หรือหมายถึง การดูแลการปฏิบัติงาน ให้ปฏิบัติงานตามกระบวนการที่กำหนดไว้ คือ ดูแลการปฏิบัติให้ปฏิบัติให้ถูกวิธี และตรงตามเวลาที่กำหนดไว้

สุรัสวดี ราชกุลชัย (2543, หน้า 328) กล่าวถึง การตรวจสอบว่า เป็นการตรวจสอบความก้าวหน้าของงาน และการประเมินผลสิ่งที่ได้ลงมือปฏิบัติไปแล้ว

สุมน อมรวิวัฒน์, และคนอื่นๆ (2544, หน้า 11-12) กล่าวถึง การ ตรวจสอบว่า ทำให้ทราบถึงสภาพการณ์ของงานที่เป็นอยู่ เปรียบเทียบกับสิ่งที่วางแผนไว้ โดยมีกระบวนการดังนี้ กำหนดวัตถุประสงค์ของการตรวจสอบ รวบรวมข้อมูล พิจารณากระบวนการ ทำงานเป็นตอนๆ เพื่อแสดงจำนวนและคุณภาพของงาน ที่ได้รับในแต่ละขั้นตอน เปรียบเทียบ กับที่ได้วางแผนไว้ การรายงานและการเสนอผลการประเมินในภาพรวม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2547, หน้า 151) ได้ กล่าวว่า การตรวจสอบติดตาม มีการวางระบบประเมินตนเอง แบบเป็นทางการและไม่เป็น ทางการ สถานศึกษา มีการแต่งตั้งคณะกรรมการควบคุม กำกับ นิเทศ ประเมินการดำเนินงาน และรายงานต่อที่ประชุม

แฮนสัน (Hanson, 1991, pp. 4-9) ได้ระบุไว้ในรายงานเรื่อง เกี่ยวกับความหมายของการกำกับงานและประเมินผล "Monitoring and Evaluation of Agriculture and Rural Development Project" ไว้ว่า การกำกับงานหรือการตรวจสอบ คือ การ จัดหาข้อมูล ข่าวสารและใช้ข้อมูล ข่าวสารนั้น ในการประเมินความก้าวหน้าของผลงาน ใช้ ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ แก้ไขการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามตาราง หรือรายการที่กำหนดไว้ การ กำกับงานหรือการตรวจสอบ การประเมินโครงการนั้น ต้องติดตามตั้งแต่ ตัวปัจจัยนำเข้า เป็น ขั้นแรกกว่า ถูกใช้ให้ถูกประโยชน์ตามที่วางแผนไว้หรือไม่

สรุปได้ว่า การบริหารแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา ด้านการตรวจสอบ หมายถึง การ ติดตามการปฏิบัติงาน ปรับปรุงแก้ไข เพื่อพิจารณาความก้าวหน้าของการดำเนินงานให้เป็นไป ตามแผนที่กำหนดไว้ เปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน กำหนดวัตถุประสงค์ของการตรวจสอบ รวบรวมข้อมูล พิจารณากระบวนการทำงานเป็นขั้นตอน เพื่อรายงานและเสนอผลการประเมิน ในภาพรวม

5.3.2 ขอบข่ายด้านการตรวจสอบ

กรมสามัญศึกษา (2543, หน้า 8) กล่าวถึง การกำกับ ติดตาม และ ตรวจสอบแหล่งเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย 1) กำหนดเป้าหมายความสำเร็จของ แหล่งเรียนรู้ 2) แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ 3) กำหนดวิธีและ ขั้นตอนการตรวจสอบ 4) สร้างเครื่องมือวิเคราะห์ รวบรวมข้อมูลในการตรวจสอบ 5) ทบทวน

และตรวจสอบการดำเนินงานเป็นระยะ เพื่อการพัฒนาปรับปรุง 6) จัดทำรายงานผลการประเมินโครงการการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ 7) นำเสนอผลงานของการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในศูนย์การศึกษา

กรมสามัญศึกษา (2544, หน้า 16) กล่าวว่า ในการใช้แหล่งเรียนรู้ จะต้องมีการตรวจสอบ เพื่อสรุปรายงานผลการใช้แหล่งเรียนรู้ สถิติการใช้ทรัพยากร สารสนเทศ ที่ให้บริการ เพื่อให้ทราบความสำเร็จในการดำเนินงานเป็นระยะๆ ตลอดการดำเนินงาน โดยวิเคราะห์ผลว่า ประสบผลสำเร็จหรือไม่ หรือมีปัญหาข้อบกพร่องอย่างไร การตรวจสอบการดำเนินงาน มีขั้นตอนดังนี้ 1) กำหนดการตรวจสอบ 2) การตรวจสอบ 3) สรุปผลและจัดทำรายงาน ส่วนวิธีการและหลักการในการตรวจสอบการใช้แหล่งเรียนรู้นั้น ต้องอาศัยข้อมูลที่รวบรวมไว้ และใช้วิธีการหลายๆ วิธี โดยมีหลักการและแนวทางในการตรวจสอบ คือ 1) การตรวจสอบให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 2) การตรวจสอบแหล่งเรียนรู้ ควรกระทำอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ 3) คุณค่าของการตรวจสอบการใช้แหล่งเรียนรู้ อยู่ที่การนำผลการตรวจสอบไปใช้พัฒนาและปรับปรุงให้ดีขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา อุปสรรคที่ผ่านมา

สรุปได้ว่า การตรวจสอบการบริหารแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา มีขอบข่ายดังนี้ 1) กำหนดวัตถุประสงค์ การตรวจสอบและการประเมินผล การบริหารแหล่งเรียนรู้ไว้อย่างชัดเจน 2) การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการตรวจสอบและการประเมินผล การบริหารแหล่งเรียนรู้ 3) มีคณะกรรมการที่มีความรู้ความสามารถในการตรวจสอบและการประเมินผล การบริหารแหล่งเรียนรู้ 4) การใช้วิธีการตรวจสอบและการประเมินผลโครงการในการบริหารแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและครอบคลุม 5) การใช้เครื่องมือในการตรวจสอบและการประเมินผล จัดทำโครงการในการบริหารแหล่งเรียนรู้ 6) การจัดทำปฏิทิน เพื่อการตรวจสอบและการติดตามการบริหารแหล่งเรียนรู้ 7) การตรวจสอบ การติดตาม และการประเมินผลโครงการ การบริหารแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและครอบคลุม 8) การรวบรวมและบันทึกปัญหา อุปสรรค ข้อขัดข้อง รวมทั้ง ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง 9) การจัดทำสถิติข้อมูล และรายงานสรุปผลการดำเนินงาน เป็นประจำทุกเดือน 10) การจัดทำรายงานผลการดำเนินงานเป็นเอกสาร เพื่อรายงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาสัมพันธ์กับสาธารณชนทั่วไป

5.4 การปรับปรุงและพัฒนา (act : A)

5.4.1 ความหมายของการปรับปรุงและพัฒนา

นิตย สัมมาพันธ์ (2535, หน้า 103) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การปรับปรุงและพัฒนา หมายถึง การกำหนดมาตรการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ที่ทำให้ไม่บรรลุเป้าหมาย หรือดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปัญหาในปัจจุบัน และป้องกันปัญหาในอนาคต แล้วให้จัดทำมาตรฐานการปฏิบัติงานไว้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาเดิมกลับคืนสภาพ

สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์ (2542, หน้า 39-41) ได้กล่าวถึง การปรับปรุงว่า หมายถึง การนำผลการตรวจสอบที่เกิดข้อบกพร่อง ไม่ตรงตามเป้าหมาย หรือ ผลงานที่ไม่ได้มาตรฐาน มาปรับปรุงแก้ไขตามลักษณะของปัญหาที่ค้นพบ

พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล (2542, หน้า 213) ได้กล่าวถึง การพัฒนา และการปรับปรุงว่า เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ มีจุดมุ่งหมายที่จะปรับปรุงควมมี ประสิทธิภาพขององค์การให้ดีกว่าเดิม

วราวัฒน์ เขียวไพรี (2542, หน้า 240) ให้ความหมาย การพัฒนา และการปรับปรุงว่า เป็นการกำหนดมาตรการ การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่ไม่เป็นไปตามแผน

ฐาปนา ฉันทไพศาล (2543, หน้า 10-18) ได้กล่าวถึง วัตถุประสงค์ ของการพัฒนาและปรับปรุงว่า เพื่อให้เห็นถึงความก้าวหน้า ตลอดจน ปัญหาและอุปสรรคในการ ดำเนินงาน ว่าต้องแก้ไขปรับปรุงอย่างไร

สุวิสวัสดิ์ ราชกุลชัย (2543, หน้า 328) กล่าวถึง การปรับปรุงคือ การตรวจสอบสิ่งที่ได้ทำตามแผน เมื่อพบว่า มีความผิดพลาดหรือมีข้อบกพร่อง ต้องทำการ แก้ไขและปรับปรุง

เยาวกุล เกียรติสุนทร (2543, หน้า 214) ได้กล่าวถึง การปรับปรุงและพัฒนาว่า เพื่อทำการปรับปรุงและพัฒนา ไปสู่เป้าหมาย และเพื่อความเข้าใจอันดี ในการทำงานร่วมกัน

สถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ (2547, หน้า 56) กล่าวว่า การปรับปรุงและพัฒนา หมายถึง การนำผลการตรวจสอบมาแก้ไขและพัฒนาระบบ ซึ่งอาจจะเป็นส่วน ของ กระบวนการ วิธีการ หรือบันทึกส่วนใดส่วนหนึ่งให้ดีขึ้น จนเกิดเป็นระบบคุณภาพ ที่ ผดุงไว้จนกลายเป็นวัฒนธรรมของการทำงานเชิงคุณภาพในองค์กรต่อไป

คาสสิโอ (Casio, 1993, unpage) ให้คำนิยามของ การปรับปรุง และพัฒนาว่า เป็นกระบวนการอธิบายจุดแข็งและจุดอ่อน ในการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ

สรุปได้ว่า การบริหารแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา ด้านการปรับปรุงและพัฒนา หมายถึง การกำหนดมาตรการ แก้ไขปัญหา อุปสรรค ที่ดำเนินการแล้วไม่เป็นไปตามแผน และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปัญหาในปัจจุบัน และป้องกันปัญหาในอนาคต แล้วจัดทำ มาตรฐานการปฏิบัติงาน

5.4.2 ขอบข่ายด้านการปรับปรุงและพัฒนา

กรมสามัญศึกษา (2544, หน้า 58-59) กล่าวว่า การปรับปรุงและ การพัฒนา การบริหารแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ การนำปัญหาหรืออุปสรรค จากการศึกษาข้อมูล มา วิเคราะห์หาสาเหตุ เพื่อวางแผนปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น และหากประสบความสำเร็จ ก็จะวางแผน ปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

สิริยุพา ศกุนตะเสถียร (2545, หน้า 39) กล่าวว่า การปรับปรุงและพัฒนา การบริหารแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ การนำผลจากการสรุปรายงานการใช้แหล่งเรียนรู้ รวมทั้ง ปัญหา อุปสรรค มาปรับปรุงแก้ไข การใช้แหล่งเรียนรู้ให้ดีขึ้น และถ้าประสบผลสำเร็จ ก็ต้องวางแผนปรับปรุงให้ได้ผลดียิ่งขึ้นเรื่อยๆ

สรุปได้ว่า การปรับปรุงและพัฒนาการบริหารแหล่งเรียนรู้ มีขอบเขตการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดมาตรฐานในการเรียนรู้ ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ผลการประเมิน การบริหารแหล่งเรียนรู้ 2) การจัดประชุมสัมมนาของบุคลากรที่รับผิดชอบ เพื่อสรุปผลการดำเนินงาน และกำหนดข้อเสนอแนะในแต่ละปีการศึกษา 3) การจัดหาผู้เชี่ยวชาญสำหรับการจัดและการบริหารแหล่งเรียนรู้ ในแต่ละประเภท เป็นที่ปรึกษาในการพัฒนาโครงการ ทุกโครงการ 4) การจัดลำดับความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา อย่างต่อเนื่อง 5) บุคลากรทุกฝ่าย มีส่วนร่วมในการปรับปรุงแก้ไข เสนอแนวทางการบริหารแหล่งเรียนรู้ 6) การนำผลการประเมินที่ไม่บรรลุเป้าหมาย ของการจัดและการบริหารแหล่งเรียนรู้ มาปรับปรุงแก้ไข 7) การนำผลการประเมินการบริหารแหล่งเรียนรู้ มาปรับปรุงและพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น 8) ได้มีการทำวิจัย ประสิทธิภาพการบริหารแหล่งเรียนรู้ 9) การปรับปรุงและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ติดตามผลการประเมินโครงการอย่างต่อเนื่อง 10) การบริหารแหล่งเรียนรู้ ตามความต้องการของครูและนักเรียน โดยนำผลการวิจัยมาเป็นพื้นฐานประกอบการตัดสินใจ

และจากการศึกษา การบริหารตามแนวคิดของเดมิ่ง พอสรุปได้ว่า ศูนย์การศึกษา ควรจะดำเนินการบริหารแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา เพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าของผู้เรียน มีองค์ประกอบคือ การวางแผนการบริหารแหล่งเรียนรู้ การดำเนินการบริหารแหล่งเรียนรู้ การตรวจสอบการบริหารแหล่งเรียนรู้ และการปรับปรุงและพัฒนาการบริหารแหล่งเรียนรู้

6. ปัญหาการบริหารแหล่งเรียนรู้ ตามวงจรเดมิ่ง

กรมวิชาการ (2532, หน้า 67-68) ได้กล่าวถึงปัญหาในการบริหารงาน ไว้ดังนี้

1. การติดต่อประสานงาน ระหว่างผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานด้านการเรียนการสอน มีน้อย

2. ขาดแคลนงบประมาณ และการวางแผนที่รัดกุม
3. ขาดการประชาสัมพันธ์ ในการจัดการบริหารทั้งในและนอกโรงเรียน
4. ขาดแคลนวิทยากร ที่จะให้ความรู้ด้านการบริหาร
5. ขาดแบบทดสอบที่มีมาตรฐาน
6. บุคลากรมีงานที่ได้รับมอบหมายมากเกินไป
7. ผู้บริหารขาดความรู้ความเข้าใจ ในงานด้านการบริหาร

เผด็จ ภู่อัจฉริยะ (2545, หน้า 41) ได้กล่าวถึง ปัญหาของการบริหารงาน ในสถานศึกษา ไว้ดังนี้

1. การบริหารงาน ยังไม่เป็นระบบ ไม่มีการกำหนดบทบาท หน้าที่ของบุคลากร ให้ชัดเจน ขาดการประสานงานที่ดี

2. ผู้บริหารมีความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติที่แตกต่างกัน

3. ระบบงานในสถานศึกษาไม่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการกำหนดหลักการ และ ขอบข่ายงานด้านการบริหาร

4. ไม่มีแผนและโครงการ สำหรับการดำเนินงาน

5. ขาดผู้รับผิดชอบงานที่มีคุณภาพ และมีความรู้ด้านการบริหารโดยตรง

6. สถานศึกษาส่วนใหญ่ ขาดแคลนอุปกรณ์ และเครื่องมือที่จำเป็นในการ บริหารงาน

7. ขาดการประชาสัมพันธ์ และการประสานงานในแต่ละส่วนของหน่วยงาน

8. ขาดการศึกษาวิจัย งานวิจัยด้านการบริหารมีน้อย ทำให้ยากที่จะศึกษาและ พัฒนาการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ

จากข้อมูลดังกล่าว สามารถจะสรุปปัญหาที่พบในการบริหารแหล่งเรียนรู้ ตามวงจร เดมมิง ได้ดังนี้

ด้านการวางแผน (plan : P)

1. ขาดการสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

2. ไม่มีการกำหนดกรอบนโยบายในการบริหารแหล่งเรียนรู้

3. วัตถุประสงค์และเป้าหมายการใช้แหล่งเรียนรู้ ไม่ชัดเจน

4. บุคลากรและผู้รับผิดชอบ ขาดการประสานงานในการวางแผนร่วมกัน

5. ยุทธศาสตร์หรือวิธีการบริหารแหล่งเรียนรู้ ที่กำหนดขึ้นไม่มีความเหมาะสม

6. ขาดแคลนบุคลากรหรือผู้รับผิดชอบ การบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้

7. บุคลากรหรือผู้รับผิดชอบส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในการวางแผน

8. บุคลากรหรือผู้รับผิดชอบ ขาดทักษะในการวางแผนการบริหารการใช้แหล่ง เรียนรู้

ด้านการดำเนินงาน (do : D)

1. ไม่มีการจัดทำโครงการ บริหารการใช้แหล่งเรียนรู้

2. ไม่มีการประชุม อบรมให้ความรู้แก่บุคลากรเกี่ยวกับการใช้แหล่งเรียนรู้

3. ขาดข้อมูลสารสนเทศ เพื่อการบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้

4. ขาดงบประมาณในการบริหาร การใช้แหล่งเรียนรู้

5. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ มีไม่เพียงพอ

6. ไม่มีการนำสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหาร การใช้แหล่งเรียนรู้

7. สถานที่ที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้มีไม่เพียงพอต่อความต้องการ

8. ขาดการจัดกิจกรรม ที่ส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย

9. ขาดการประชาสัมพันธ์ การใช้แหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
10. ครูผู้สอนและบุคลากร มีภาระงานมากเกินไปไม่มีเวลาในการเตรียมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้
11. ผู้เรียนไม่มีเวลาเข้ามาสืบค้นข้อมูล จากแหล่งเรียนรู้
12. ครูผู้สอน บุคลากร และผู้เรียน ขาดความกระตือรือร้นในการใช้แหล่งเรียนรู้
13. ไม่มีวิทยากรคุณวุฒิภูมิปัญญาท้องถิ่นประจำแหล่งเรียนรู้

ด้านการตรวจสอบ (check : C)

1. ไม่มีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการตรวจสอบและประเมินผล การบริหารแหล่งเรียนรู้
2. คณะกรรมการตรวจสอบและประเมินผลแหล่งเรียนรู้ ไม่มีประสิทธิภาพ
3. ไม่มีการใช้เครื่องมือในการตรวจสอบและประเมินผลการบริหารแหล่งเรียนรู้
4. ผู้บริหารและบุคลากรมีความคิดเห็นแตกต่างกัน ในการบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้
5. ไม่มีการกำหนดปฏิทิน ติดตามผลการบริหารแหล่งเรียนรู้ หลังการปฏิบัติ
6. ขาดการนิเทศและติดตามผลการดำเนินงาน การบริหารแหล่งเรียนรู้
7. ขาดการสรุปและจัดทำรายงานผล การบริหารแหล่งเรียนรู้

ด้านการปรับปรุงและพัฒนา (act : A)

1. ไม่มีกระบวนการวิเคราะห์ผลการบริหารแหล่งเรียนรู้
2. ไม่มีการนำผลการประเมินที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล มาวางแผนปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น
3. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ไม่เพียงพอต่อความต้องการของครูผู้สอนและผู้เรียน
4. ไม่มีการจัดลำดับความต้องการ ในการใช้แหล่งเรียนรู้ หลังการสำรวจข้อมูล
5. การวิจัยประสิทธิภาพการบริหารแหล่งเรียนรู้ มีไม่เพียงพอ
6. ไม่มีการประชาสัมพันธ์ผลการประเมินให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ
7. มีการนำคำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไข จากผลการประเมินมาปฏิบัติได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

สมใจ แซ่โจ้ว (2541, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับ การศึกษานอกสถานที่ สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนวัดชนะสงครามและโรงเรียนวัดปรุณาวาส กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่าปัญหาหลักของการจัดการศึกษานอกสถานที่ คือ ค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะค่ายานพาหนะ ทั้งนี้ เพราะสถานที่ที่ไปศึกษาอยู่ห่างไกล สิ่งที่โรงเรียน

ต้องการความช่วยเหลือ คือ การจัดบริการยานพาหนะในการไปศึกษานอกสถานที่และการติดต่อแหล่งทรัพยากรที่จะไปศึกษา

พวงรัตน์ วิทย์ตมาภรณ์ (2541, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การใช้แหล่งความรู้ในชุมชน ในการเรียนการสอน กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (วิชาสังคมศึกษา) ในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัย พบว่า ครูผู้สอน มีความเห็นว่าการนำแหล่งความรู้ในชุมชน มาใช้ในการเรียนการสอนมีประโยชน์มากที่สุด ต่อการเรียนการสอน วิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สังคมศึกษา) ส่วนด้านตัวผู้เรียน จากการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้เรียนมีความสนใจและกระตือรือร้นในการเรียน โดยใช้แหล่งความรู้จากชุมชน ต้องการให้ครูนำแหล่งความรู้จากชุมชน มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนมากกว่าการสอนแบบปกติ เพราะเป็นวิธีการสอนอีกรูปแบบหนึ่งที่ผู้เรียนได้ไปสัมผัสกับสถานที่จริง ผู้เรียน ก็เบื่อจากการเรียนเฉพาะในห้องเรียน

เสริมทรัพย์ วรปัญญา (2543, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดห้องสมุด ของโรงเรียนประถมศึกษาเอกชนในส่วนภูมิภาค จากผู้บริหารและบรรณารักษ์ ในปีการศึกษา 2542 ผลการวิจัย พบว่า สภาพการจัดห้องสมุด งานบริการห้องสมุด เป็นห้องเฉพาะ มีขนาดหนึ่งห้องเรียน มีบุคลากรปฏิบัติงานประจำห้องสมุด ขึ้นตรงกับครูใหญ่ บรรณารักษ์ปฏิบัติงานห้องสมุดและสอน บุคลากรมีไม่เพียงพอ ส่วนใหญ่ไม่มีคณะกรรมการห้องสมุด คุรุภัณฑ์หนังสือวัสดุไม่ดีพิมพ์ จัดบริการไม่หลากหลาย การประชาสัมพันธ์ การจัดหาทรัพยากรห้องสมุด งานเทคนิคจัดไม่ครบทุกรายการ วัสดุสารนิเทศ ได้จากการจัดซื้อและบริจาค มีการประทับตราและลงทะเบียนหนังสือ เพื่อให้บริการ งานบริการมีบริการให้ยืม-คืน การตอบคำถาม และช่วยค้นคว้า การแนะนำและช่วยเหลือในการอ่าน ปัญหาการจัดการห้องสมุด งานบริการห้องสมุดมีขนาดเล็กคับแคบ การจัดเก็บสถิติและการจัดทำรายงานห้องสมุดไม่เป็นปัจจุบัน วัสดุครุภัณฑ์มีไม่เพียงพอ ได้รับการจัดสรรงบประมาณไม่เพียงพอ งานเทคนิคไม่ได้จัดทำบรรณานุกรม ไม่ได้จัดทำดัชนีวารสาร ไม่ได้จัดทำบรรณานิทรรศน์ งานบริการไม่มีการจัดกิจกรรมเพราะขาดเจ้าหน้าที่ผู้มาใช้บริการและนักเรียนให้ความสนใจในกิจกรรมน้อย

ปรีชา มาละวรรณโน (2545, หน้า 52-58) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น พบว่า สภาพการจัดแหล่งเรียนรู้ ในด้านวิชาการและด้านการส่งเสริมสนับสนุน การส่งเสริมวิชาการ คุณภาพอยู่ในระดับพอใช้ ปัญหาในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง โดยภาพรวมและรายด้าน มีปัญหาอยู่ในระดับกลาง เรียงลำดับคือ ด้านงบประมาณ วัสดุครุภัณฑ์ บุคลากร และการให้บริการ ด้านอาคารสถานที่ ด้านการบริหารจัดการ สำหรับความต้องการในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดกลาง โดยภาพรวมและรายด้านมีความต้องการอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับคือ ด้านงบประมาณและวัสดุครุภัณฑ์ ด้านการบริหารจัดการ ด้านอาคารสถานที่ ด้านบุคลากร และการให้บริการ

สิริยุพา ศกุนตะเสถียร (2545, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัย พบว่า การบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด กรมสามัญศึกษา จังหวัดนครปฐม ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการวางแผน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการดำเนินการ การปรับปรุงแก้ไขและการตรวจสอบ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ผู้บริหารโรงเรียนและหัวหน้าหมวดวิชา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ในภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ มีการบริหารการใช้ แตกต่างจากโรงเรียนขนาดใหญ่ โรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดเล็กอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 การบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน ที่ตั้งในเขตเทศบาลกับโรงเรียนที่ตั้งนอกเขตเทศบาล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สำหรับความต้องการในการใช้แหล่งเรียนรู้ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ผู้บริหารโรงเรียน ทุกโรงเรียนต้องการใช้ตรงกันทั้ง 4 ประเภท คือ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ ได้แก่ ต้นไม้ อากาศ แสงแดด และดิน แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล สมาคม ได้แก่ กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้นำท้องถิ่น ศิษย์เก่า และคหบดี ผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ สถาบัน หน่วยงาน ได้แก่ วัด โบสถ์ สุเหร่าหรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สถานประกอบการ มหาวิทยาลัย และแหล่งเกษตรกรรม ส่วนแหล่งเรียนรู้ที่เป็นเทคโนโลยี กิจกรรม วัฒนธรรมและประเพณี ได้แก่ กิจกรรมสันทนาการ เทคโนโลยีพื้นฐาน ตำราเอกสารทางวิชาการ ประเพณีและวัฒนธรรม ส่วนแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ผู้บริหารทุกโรงเรียน ต้องการใช้ตรงกันคือ ห้องสมุดโรงเรียน รองลงมาเป็นสวนสมุนไพร ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องปฏิบัติการภาษา ห้องแนะแนว และพิพิธภัณฑ์ ตามลำดับ

วาสนา กันหาสุข (2547, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การนำเสนอแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัย พบว่า 1) ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน ของโรงเรียนประถมศึกษา มีความเหมาะสม 4 แนวทาง 45 รายการ 2) ผู้บริหารโรงเรียน มีความเห็นว่า แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนของโรงเรียนประถมศึกษา มีความเป็นไปได้ และสามารถนำไปปฏิบัติจริงได้ ภายใต้บริบทของโรงเรียนประถมศึกษา มี 4 แนวทาง 43 รายการ 3) ผู้เชี่ยวชาญและผู้บริหารโรงเรียน มีความเห็นว่า แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน ของโรงเรียนประถมศึกษา มีความเหมาะสม และเป็นไปได้ 4 แนวทาง 43 รายการ คือ แนวทางการพัฒนาบุคลากร 13 รายการ, แนวทางการพัฒนาด้านเทคโนโลยี 9 รายการ, แนวทางการพัฒนาด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม 12 รายการ และแนวทางการพัฒนาด้านกิจกรรม 9 รายการ

สุรศักดิ์ ม่วงสว่าง (2547, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารแหล่งเรียนรู้ ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชยันนาท ผลการวิจัย พบว่า 1) ทุกโรงเรียนมีห้องสมุด เป็นแหล่งการเรียนรู้ ปัญหาที่พบเป็นอันดับแรกคือ การจัดบุคลากรรับผิดชอบในการดำเนินการ รองลงมาคือ การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการและการจัดโครงสร้างการบริหารงาน 2) รูปแบบการบริหารแหล่งเรียนรู้ ของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชยันนาท มี 2 ด้าน คือ ด้านกระบวนการมี 8 ด้าน ประกอบด้วย การวางแผน การจัดโครงสร้าง การบริหาร การจัดบุคลากรรับผิดชอบ การรายงานผลการดำเนินงาน การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสนับสนุนงบประมาณ การจัดตั้งคณะกรรมการสถานศึกษา และการติดตามประเมินผล ส่วนด้านวงจร พดีซีเอ (PDCA) มี 4 ด้าน ประกอบด้วย การวางระบบการบริหารงานการเรียนรู้ (plan) มี 3 ส่วน คือ ขั้นตอน วิธีการและบันทึกมาตรฐาน การลงมือปฏิบัติตามแผนงาน (do) การบริหารแหล่งการเรียนรู้ การตรวจสอบผลการปฏิบัติงานการบริหารแหล่งการเรียนรู้ (check) และการปรับปรุงแก้ไขเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ (act)

ศิริพร กองแก้ว (2548, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการบริหารแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัดเทศบาลจังหวัดลพบุรี ผลการวิจัย พบว่า การบริหารแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลจังหวัดลพบุรีโดยใช้กระบวนการบริหารงานด้วยวงจรเดมิ่ง มีครบทุกโรงเรียนได้แก่ ห้องเรียน ห้องสมุด และห้องปฏิบัติการต่างๆ มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากทุกขั้นตอน ทั้งในภาพรวมและรายด้าน การเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการบริหารแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัดเทศบาล จังหวัดลพบุรี โดยใช้กระบวนการบริหารงานด้วยวงจรเดมิ่ง พบว่าโดยรวมและรายด้าน ของสภาพการบริหารแหล่งเรียนรู้ จำแนกตามเขตที่ตั้งแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำแนกตามประสบการณ์การทำงานโดยรวมมีปัญหาการบริหารแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน สังกัดเทศบาลจังหวัดลพบุรี จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน และตำแหน่งหน้าที่การปฏิบัติงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อจำแนกตามตำแหน่งหน้าที่การปฏิบัติงาน

อำพร จันทรัดดา (2549, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดแหล่งเรียนรู้ ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต2 ผลการวิจัย พบว่า ทั้งสภาพและปัญหาการจัดแหล่งเรียนรู้ ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต2 ภาพรวมอยู่ในระดับปฏิบัติปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายขั้นตอน พบว่า ทั้ง 4 ขั้นตอน มีสภาพการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง การเปรียบเทียบความแตกต่างของสภาพและปัญหาในการจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต2 โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อจำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงาน เพศ วุฒิการศึกษา และขนาดของโรงเรียน

2. งานวิจัยต่างประเทศ

วาโนไซค์ (Nwanosike, 1990, p. 2286-A) ได้วิจัย/ศึกษาเรื่อง การสำรวจทรัพยากรของห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษา ในประเทศคาเมอรูน เพื่อหาวิธีในการปรับปรุงแก้ไข โดยผู้วิจัยได้สำรวจสภาพของทรัพยากรของห้องสมุดในรายละเอียดต่างๆ ดังนี้ คือ ด้านหนังสือ วารสารและนิตยสาร ทรัพยากรโสตทัศนอุปกรณ์ ครุภัณฑ์และอุปกรณ์ต่างๆ การเงิน การจัดการและการบริการ โดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ ผู้บริหารโรงเรียน หัวหน้าบรรณารักษ์ ผลของการวิจัย สรุปได้ดังนี้ ด้านทรัพยากร 1) ห้องสมุดโรงเรียนทั้งหมดที่ได้สำรวจขาดแคลนทรัพยากรเป็นอย่างมากซึ่งได้แก่ หนังสือ ครุภัณฑ์ นิตยสาร วารสารและโสตทัศนวัสดุ 2) ห้องสมุดโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีโต๊ะทำงานของบรรณารักษ์ที่เหมาะสม ขาดที่นั่งอ่านหนังสือและสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่นักเรียนรวมทั้งขาดวัสดุอุปกรณ์พื้นฐานที่ใช้ในงานห้องสมุด ด้านบุคลากร 1) ห้องสมุดโรงเรียน ทั้งหมดขาดบุคลากรที่มีวุฒิทางบรรณารักษศาสตร์ 2) ห้องสมุดจำนวนน้อยมากบรรณารักษ์ทำงานเต็มเวลาและมีวุฒิทางบรรณารักษศาสตร์ ด้านงบประมาณ ห้องสมุดโรงเรียนเกือบทั้งหมดได้รับงบประมาณไม่เพียงพอในการดำเนินงาน งานวิจัยนี้มีประโยชน์และเป็นแนวทางในการแก้ไข สภาพการดำเนินงานของห้องสมุดโรงเรียนมัธยมศึกษาของประเทศต่างๆ ในแถบทวีปเอเชียและแอฟริกาได้ เพราะประเทศเหล่านี้มีหลักการและนโยบายห้องสมุดที่คล้ายๆ กันกับห้องสมุดในประเทศคาเมอรูน

เจ็ง (Tzenq, 1991, p. 3545 - A) ได้วิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ใช้ห้องสมุดต่อมาตรฐานของบุคลากรห้องสมุด ในโรงเรียนประถมศึกษา ของประเทศไต้หวัน ผลการวิจัย พบว่า ครูผู้สอนโรงเรียนมัธยมศึกษาในประเทศไต้หวัน มีความเห็นว่า คุณสมบัตินี้ บรรณารักษ์ห้องสมุดโรงเรียนต้องมี คือ ความรับผิดชอบในการทำงานห้องสมุด ควรมีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะจัดห้องสมุดเพื่อให้บริการกับผู้ใช้ นอกจากนี้ ควรมีความสามารถด้านการสอนการใช้ห้องสมุดอีกด้วย ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า ห้องสมุดและบรรณารักษ์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอน บรรณารักษ์ต้องสร้างทักษะการใช้ห้องสมุดให้แก่ นักเรียน เพื่อให้ นักเรียนมีทักษะศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

อินดริยันโต (Indriyanto, 1993, p. 3418- A) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาอิทธิพลของแหล่งเรียนรู้ในบ้านกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับประถมศึกษาในประเทศอินโดนีเซีย ผลการวิจัยพบว่า ในระหว่างตัวแปรบ้านและแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ผู้ปกครองและชุมชนมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน เพราะผู้ปกครอง มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์สูงขึ้น เมื่อเทียบกับแหล่งชุมชนใดก็ตาม ที่ได้รับความร่วมมือจากบ้านและแหล่งชุมชนน้อย ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก็มีแนวโน้มต่ำลง

เบิร์คส์ (Burks, 1994, p.196) ได้วิจัยเรื่อง สภาพและการส่งเสริมการใช้ห้องสมุดของโรงเรียนมัธยมศึกษา 3 แห่ง ในมลรัฐเท็กซัสตอนเหนือ (North Texas) ผลการวิจัย พบว่าครูมีบทบาทและอิทธิพลต่อนักเรียนในการใช้ทรัพยากรห้องสมุด ซึ่งครูจำนวนมากยังไม่ตระหนักถึงคุณค่าของหนังสือและสิ่งพิมพ์ต่างๆ ในห้องสมุดที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน บรรณารักษ์และครูต้องทำงานสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ บรรณารักษ์ต้องส่งเสริมให้ทุกคนใช้ห้องสมุดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของโรงเรียนเพิ่มขึ้น ส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะในการค้นคว้าข้อมูลจากวัสดุ ห้องสมุดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้ห้องสมุดมีความพร้อม มีคุณค่าสอดคล้องกับวิชาการของโรงเรียนประสานงานกับครูผู้สอนนำนักเรียนเข้าไปใช้ห้องสมุดในการเรียนการสอน จากงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า บรรณารักษ์นอกจากการปฏิบัติส่งเสริมให้ทุกคนได้ใช้วัสดุห้องสมุดอย่างมีประสิทธิภาพ แล้วยังเป็นศูนย์กลางการศึกษาค้นคว้าอีกด้วย

ดัชัสเทล (Duchastel, 1994, p. 225-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การออกแบบ การเรียนรู้สิ่งแวดล้อม ผลการวิจัย พบว่า การออกแบบการเรียนรู้น่าจะได้รับการพิจารณา เป็นทางเลือกหนึ่งในการเรียนรู้สิ่งแวดล้อม และเป็นการสนับสนุนและทำให้การเรียนรู้ง่ายขึ้น

เกลเคิน (Gehlken, 1994, p. 338-A) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของห้องสมุดในโรงเรียนมัธยมศึกษา 3 แห่ง ทางใต้ของมลรัฐจอร์เจีย (Carolina) โดยศึกษาบทบาทของรายการวัสดุของห้องสมุดในเชิงปริมาณและคุณภาพ บทบาทของผู้เชี่ยวชาญสื่อและความรู้ความเข้าใจในการให้บริการ ในการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ โดยผู้วิจัย ใช้แบบสอบถามสำรวจ ความคิดเห็นจากครู ผู้เชี่ยวชาญสื่อ(บรรณารักษ์) ผู้บริหารและนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า ห้องสมุดโรงเรียนประสบผลสำเร็จ โดยการสนับสนุนของผู้บริหารและการดำเนินงานของผู้เชี่ยวชาญสื่อ ในการจัดหาและรวบรวมวัสดุห้องสมุด ให้ตรงตามหลักสูตรและความสนใจของนักเรียน ส่งเสริมการใช้ห้องสมุด ด้วยการจัดบรรยากาศให้ดึงดูดความสนใจให้เข้าใช้ห้องสมุดความสะดวกสบายในการศึกษาค้นคว้า จัดพื้นที่ในห้องสมุดให้มีอิสระในการใช้ สามารถค้นคว้าได้ตามต้องการและการปลูกฝังให้นักเรียน รักการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองทั้งในโรงเรียนและการศึกษาตลอดชีวิต

มุลลินส์ (Mullins, 1999, p.2431-A) ได้ทำการวิจัยถึง ผลกระทบที่มีต่อครู และนักเรียนจากการได้ไปศึกษานอกสถานที่โดยใช้พิพิธภัณฑ์ทางธรรมชาติ ผลการวิจัย พบว่าการไปศึกษานอกสถานที่ การใช้พิพิธภัณฑ์ทางธรรมชาติ ทำให้ครู และนักเรียน มีชีวิตใหม่และเกิดแรงจูงใจ สำหรับอุปสรรคของการจัดศึกษานอกสถานที่ คือ ครูผู้สอนจะปิดกั้นตัวเองเพราะกลัวการพานักเรียนไปนอกสถานที่และมีความเชื่อว่างานวิจัย จะเป็นแบบอย่างของการจัดการศึกษานอกสถานที่ โดยใช้พิพิธภัณฑ์ทางธรรมชาติต่อไป

จากการศึกษา งานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น สรุปได้ว่า งานวิจัยในประเทศส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการดำเนินการของศูนย์วิชาการ โดยมีการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหา นโยบายและบทบาทหน้าที่ของโรงเรียน ในด้านการ

วางแผนสื่อการเรียนการสอนและการพัฒนาบุคลากร สำหรับการศึกษางานวิจัยในต่างประเทศ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับการใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ประเภทสถานที่ ได้แก่ การดำเนินงานของห้องสมุดโรงเรียนในด้านสื่อวัสดุสิ่งพิมพ์ อุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์และบทบาทของบรรณารักษ์ พบว่า ชุมชน เป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ ที่ทำให้นักเรียน ได้รับประสบการณ์ตรง ที่เป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหารการใช้แหล่งเรียนรู้ ยังมีอยู่น้อยมาก การวิจัยครั้งนี้ ในเรื่อง สภาพและปัญหาการบริหารแหล่งเรียนรู้ในศูนย์การศึกษา สังกัดหน่วยงานทหารบก จังหวัดลพบุรี จึงน่าจะเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ สำหรับศูนย์การศึกษา สังกัดหน่วยงานทหารบก จังหวัดลพบุรี และในจังหวัดอื่นๆ เพื่อให้การจัดและการบริหารแหล่งเรียนรู้ มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับหลักสูตรการเรียนการสอน สร้างประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่หลากหลายให้แก่ผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่ากับผู้เรียนมากที่สุด